

Խմբագրական

ՈՒՒԼՍՈՆԻ ԻՐԱԽԱՐԱՐ ՎՃԻՌԻՆ ԴԱՐԱԴԱՐՁԻՆ ԸՆԴ ԱՌԱՋ

Ընթացիկ տարին՝ 2020-ը, հարիւրամեակն է՝ մեր հողային իրաւունքներու իրականացման գծով կարեւորագոյն փաստաթուղթին՝ ԱՄՆ ատենի նախագահ Վուտրօ Ուիլսոնի իրաւարար վճիռին, որ կը կայանար 22 Նոյեմբեր 2020-ին: Այս վճիռին պաշտօնական եւ ամբողջական անուանումն է՝ «Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու նախագահի որոշումը Թուրքիոյ եւ Հայաստանի միջեւ սահմանի, Հայաստանի դէպի ծով ելքի եւ հայկական յարակից տարածքի ապառազմականացման վերաբերեալ», 22 Նոյեմբեր, 1920 թուական:

Հակիրճ ներկայացնենք իրաւարար վճիռն նախապատմութիւնը.-

30 Հոկտեմբեր 1918-ին, Մուտրոսի զինադադարով՝ Օսմանեան կայսրութիւնը կը ճանչնար իր պարտութիւնը, այնուհետեւ՝ միւս երկիրները Նոյնպէս, Աւստրո-Հունգարիան, Պուլկարիան եւ Գերմանիան: 1919-ի Յունուարէն սկսեալ, Փարիզի մէջ կը գումարուէր Փարիզի խաղաղութեան վեհաժողովը, որուն մէկ կողմէ կը մասնակցէին յաղթող երկիրները՝ Բրիտանիա, Ֆրանսա, Իտալիա, ԱՄՆ-ը եւ այլ, որոնց կարգին նաեւ՝ Հայաստանի Հանրապետութիւնը, իսկ միւս կողմէ, պարտուող երկիրները՝ Գերմանիան, Աւստրո-Հունգարիան, Պուլկարիան եւ Օսմանեան կայսրութիւնը:

1920 թուականի Ապրիլին, Իտալիոյ Սան-Ռեմօ քաղաքին մէջ կը կայանար Անթանի տերութիւններու (Անգլիոյ, Ֆրանսայի և Իտալիայի) ղեկավարներու համաժողովը, ուր կը մշակուէր եւ Օսմանեան Թուրքիոյ կառավարութեան կը ներկայացուէր յառաջիկայ հաշտութեան պայմանագրի նախագիծը: Այստեղ կը յստակեցուէին նաեւ Հայկական հարցի հետ կապուած շարք մը խնդիրներ՝ մանտադի, տարածքներու, ռազմական օգնութեան և այլն:

Եւ վերջապէս, 1920 թուականի Օգոստոս 10-ին, Փարիզի Սեր կոչուող արուարձանին մէջ, Անթանի երկիրները սուլթանական Թուրքիոյ հետ կը կնքէին հաշտութեան պայմանագիր: Հայաստանի կողմէ պայմանագիրը կը ստորագրէր հանրապետութեան պատուիրակութեան ղեկավար Աւետիս Ահարոնեանը:

Պայմանագրի շարք մը յօդուածները կը վերաբերէին Հայաստանին: Օսմանեան Թուրքիան կը պարտաւորուէր ճանչնալ Միացեալ Հայաստանը: Հայաստանին էին անցնելու Էրզրումի,

Տրապիզոնի, Վանի եւ Պիթիսի նահանգները ոչ ամբողջութեամբ՝ ընդամենը 90 հազար քառ. քմ. ելքով դէպի Սեւ ծով: Հայ-թուրքական պետական սահմանը որոշելու էր ԱՄՆ-ի նախագահը, Կուտրո Ուիլսոնը, որ 17 Մայիս 1920-ին կու տար իր պաշտօնական համաձայնութիւնը՝ որպէս իրաւարար հանդէս գալու: ԱՄՆ նախագահը՝ յետ իրաւասու մարմիններուն եւ աշխատանքային խումբին մանրագլին ուսումնասիրութեան, կը կայացնէր իրաւարար վճիռը եւ զայն կը ներկայացնէր 22 Նոյեմբեր 1920-ին:

Եւ այսպէս, համաձայն ԱՄՆ նախագահ Ուիլսոնի իրաւարար վճիռին, հայ-թուրքական սահմանը կը սկսի Իրանին սահմանամերձ Կոտուր քաղաքէն, կ'անցնի Վանայ լիճի հարաւարեմուտք եւ Պիթիս ու Մուշ քաղաքներէն հարաւ-արեւմուտք: Այնուհետեւ, սահմանը կը ձգուի դէպի հիւսիս, կ'անցնի Երզնկայէն ոչ հեռու...եւ կ'ապահովէ Հայաստանի անվտանգութիւնը: Հայաստանին դէպի Սեւ ծով ելք ապահովելու համար, սահմանը կ'անցնի Տերսիմէն հիւսիս: Համաձայն Ուիլսոնի իրաւարար վճիռին, Հայաստանին կը տրուէր ընդհանուր առմամբ 103,599 քառ. քմ. տարածք (Աղբիւր՝ Վիքիբետիա):

Ուիլսոնի իրաւարար վճիռն առ այսօր կը մնայ չիրագործուած, քանի որ քեմալական Թուրքիան, յենուելով Խորհրդային Ռուսաստանի ռազմաքաղաքական աջակցութեան վրայ եւ օգտուելով արեւմտեան տէրութիւններու թողտուութենէն, յամառ պայքար կը սկսէր ծաւալել՝ խախտելով Մուտրոսի զինադադարը եւ ոտնահարելով Սելրի պայմանագիրը: 1920 թուականի թուրք-հայկական պատերազմի ընթացքին, Հայաստանի Հանրապետութիւնը պարտութիւն կրեց, 2 Դեկտեմբեր 1920-ին՝ յանձնեց իշխանութիւնը պոլշեւիկներուն, իսկ արդէն ՀՀ օրինական իշխանութիւն չհանդիսացող կառավարութեան որոշ անդամներ հարկադրուած ստորագրեցին 1920 թուականի Դեկտեմբեր 3-ի Ալեքսանդրապոլի պայմանագիրը, որով փրկեցին իրենց կեանքը եւ հրաժարեցան Սելրի հաշտութեան պայմանագրէն: Թուրքիոյ անունով, Ալեքսանդրապոլի պայմանագիրը կնքեցին դեռեւս Թուրքիոյ օրինական իշխանութիւնը չներկայացնող անձինք: Այսպիսով, ըստ միջազգային իրաւունքի, Ալեքսանդրապոլի պայմանագիրն ի սկզբանէ անօրինական էր և անվաւեր:

Կարեւորութեամբ պիտի նշենք որ Իրաւարար վճիռը վերջնական է եւ պարտադիր կատարման համար: Անիկա չունի ժամանակային սահմանափակում, եւ անոր կարգավիճակը կախում չունի վճիռին հետագայ ճակատագրէն: Ըստ միջազգային իրաւունքի, կողմերը, համաձայնելով իրաւարար որոշումին ներկայացնել իրենց վէճը, մէկընդմիջտ կ'ընդունին, որ իրենց կողմէ կատարման համար պարտադիր կ'ըլլայ իրաւարարի ցանկացած վճիռ: Ուիլսոնի իրաւարար վճիռը պարտադիր է բոլոր հայցւորներուն համար, որոնք ներկայիս հետեւեալ երկիրներն են՝ Միացեալ Թագաւորութիւն, Գանատա, Աւստրալիա, Նոր Չելանտիա, Հարաւային Ափրիկէ, Հնդկաստան, Փաքիստան, Պանկլատէշ, Ֆրանսա, Իտալիա, ճաբոնիա, Պելճիքա, Յունաստան, Լեհաստան, Փորթուգալիա, Ռումինիա, Չեխիա, Սլովաքիա, Սերպիա, Խորվաթիա, Սլովենիա, Պոնիա, Հերցեկովինա, Մակեդոնիա և Մոնթենեկո: Անիկա պարտադիր է նաեւ իրաւարարին՝ Միացեալ Նահանգներու համար, քանի որ ԱՄՆ նախագահի ցանկացած պաշտօնական դիրքորոշում կը հանդիսանայ երկրի դիրքորոշումը և իրաւարարութենէն բխող քայլերը պարտադիր են կատարման համար: Ի դէպ, իրաւարար վճիռը կը կրէ ԱՄՆ-ու պաշտօնական մեծ կնիքը:

Ներկայիս, օգտուելով յատկապէս իրաւարար վճիռի կայացման 100-ամեայ տարեդարձէն կամ դարադարձէն, Հայաստանի Հանրապետութիւնը, որպէս ՄԱԿ-ի անդամ երկիր, պէտք է կարենայ ՄԱԿ-ի միջազգային դատարանի միջոցով հաւաստել Ուիլսոնի իրաւարար վճիռին վաւերականութիւնը եւ այդպիսով միջազգային ատեաններուն վրայ բարձրացնել՝ իրաւարար վճիռով Հայաստանին յատկացուած տարածքին վրայ իր տիտղոսի վերահաստատման ինդիքը:

Վստահաբար, ԱՄՆ Օրէնսդիր երկու պալատներու կողմէ Ցեղասպանութեան ճանաչումը կարելոր յաղթանակ մըն էր, զոր ամերիկահայութիւնը կրցաւ իրագործել շնորհիւ երկար տարիներու իր պայքարին, ինչպէս նաեւ միջազգային քաղաքականութեան մէջ Թուրքիոյ կողմէ ամերիկեան շահերը ոտնակոխող բազմաթիւ արարքներու պատճառով, թէեւ պիտի կարելորութեամբ նշել որ այնտեղ օգտագործուած եզրոյթը «Հայոց ցեղասպանութիւնը Օսմանեան կայսրութեան տարածքին մէջ» եզրոյթն է, եւ ոչ մէկ նշում կայ Արեւմտահայաստանի մասին: Ա՛լ ժամանակն է որ Սփիւռքի տարագիր, հայրենագրկեալ հայութիւնը Հայաստանի Հանրապետութեան հետ միասնաբար հետամուտ ըլլան մեր ոտնակոխուած եւ բռնախլուած իրաւունքներու վերահաստատման պայքարին, որուն առաջին քայլը Ուիլսոնեան իրաւարար վճիռը միջազգային ատեաններուն, ՄԱԿ-ին ուշադրութեան յանձնելն է...եւ բարոյական յաղթանակները կարենան վերածել քաղաքական եւ իրաւական շօշափելի յաղթանակներու...

Առ այդ, կարելոր է նաեւ շատ մը միջոցառումներ իրականացնել ամբողջ տարուան ընթացքին, ինչպէս օրինակ՝ 100-ամեակի պետական յատուկ Յանձնաժողովի ստեղծում, 100-ամեակի նշում ըստ արժանւոյն համայն հայութեան կողմէ, միջազգային մեծ գիտաժողովի կայացում, համազգային Հռչակագրի ընդունում, 22 Նոյեմբերը որպէս Հայրենաստիրութեան Օր հռչակում... եւ ամէն կերպով աշխատիլ՝ համաշխարհային դիւանագիտութեան օրակարգ բերելու Հայկական հարցը:

Ներկայիս, ինչպէս կ' արձանագրէ ակադեմիկոս, փրոֆ. Դոկտ. Ռուբէն Սաֆրաստեան, Մերձաւոր Արեւելքը կը մտնէ իր պատմութեան մէկ նոր փուլը, որուն իբրեւ հետեւանք կը բարձրանայ Մերձաւոր Արեւելքի երկիրներու սահմաններու վերածեման կամ նոր պետութիւններու յառաջացման հարցը, ինչ որ կրնայ նոր հետաքրքրութիւն յառաջացնել Սեւրի պայմանագրին նկատմամբ, քանի որ վերջինս զգալի չափով նպաստած է ժամանակակից Մերձաւոր Արեւելքի քաղաքական քարտէսի ձեւաւորման:

Այսպէս, Սեւրի պայմանագրի եւ Ուիլսոնեան իրաւարար վճիռի 100-ամեակի պատշաճ իմաստաւորումը եւ արժեւորումը կրնան հնարաւորել՝ Հայկական հարցին վերաբերեալ միջազգային քննարկումներու արդիականացումը, զայն միջազգային օրակարգ վերադարձնելու ինդիքը: Եւ ոչ միայն: Մենք ազգովին՝ մեր երիտասարդական շարքերով մասնաւորապէս, պիտի վերանորոգենք մեր յանձնառութիւնը՝ հետապնդելու մեր ոտնակոխուած իրաւունքներու արդար հատուցման պայքարը մինչեւ հասնինք մեր Մեծ Երագին իրականացման:

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Կիպրահայ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՄԻՐՈՅ ԶԱՇԿԵՐՈՅԹ ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ ԱՆՄԱՀ ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Կիրակի, 19 Յունուար 2020-ին, Ս. Յովհաննու Կարապետի տօնին, ըստ տարիներու սրբազան աւանդութեան, Մելգոնեանի մեծ ընտանիքը՝ գլխաւորութեամբ Թեմիս Կաթ. Փոխ. Գերաշնորհ Տէր Խորէն Արք. Տողրամաճեանի, Պետական Ներկ. Տէր եւ Տիկ. Վարդգէս Մահտեսեանի, Տէր Մովսիկ քիւյ. Յապէշեանի եւ ազգային, կրթական, երեսփոխանական ժողովի ներկայացուցիչներուն՝ իր խորին խոնարհումն ու երախտագիտութիւնը

բերաւ՝ անմահ բարերարներ ԱՂԱ ԿԱՐԱՊԵՏ ԵՒ ԱՂԱ ԳՐԻԳՈՐ ՄԵԼԳՈՆԵԱՆՆԵՐՈՒ յաւերժական յիշատակին՝ Ս. Յովհաննու Կարապետի տօնին առթիւ: Բարերարներ՝ որոնք իրենց ամբողջ հարստութիւնը նուիրեցին, հիմնելու համար Մելգոնեան Կրթական Յաստատութեան ԼՈՒՍՈՅ ՏԱՃԱՐԸ, որ դարձաւ եղեռնակոծ եւ հայրենագրկեալ Արեւմտահայութեան ցանուցիւր բեկորներուն համար՝ փոքրիկ ՀԱՅԱՍՏԱՆ մը, ուր անոնք հաղորդ դարձան Մերոպեան լոյսին ու հաւատքին, մշակոյթին ու պատմութեան եւ ՀԱՅՎԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ, ՀԱՅԵՑԻ ՈԳԻԻ շունչը տարածեցին հայագաղութներու մէջ մինչեւ Մայր հայրենիք: Հոգեհանգստեան արարողութիւն տեղի ունեցաւ Նիկոսիոյ Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ մէջ, յաւարտ Ս. Պատարագի, ինչպէս նաեւ՝ Պաշտամունք, Մելգոնեան Կրթական Յաստատութեան շրջափակին վրայ, բարերարներու դամբանին առջեւ, ուր հաւաքաբար ներկաները երգեցին «Ի Վերին Երուսաղէմ», «Հայր Մեր» աղօթքները եւ «Անմահ Լուսոյ» Մելգոնեանի քայլերգը: Այնուհետեւ, ծաղիկներ զետեղուեցան դամբանին առջեւ:

Սիրոյ եւ յիշատակի հաւաքական ճաշկերոյթը տեղի ունեցաւ Sawa ճաշարանին մէջ, որուն մասնակցեցան շուրջ 200 հոգի:

Այս բանաստեղծութիւնը կը ձօնեմ Մելգոնեան անմահ բարերարներու յաւերժական յիշատակին...

ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ ԱՆՄԱՀ ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ձեր յիշատակն այս օրերուն մեր սիրտերուն մէջ կ'առկայծի,

Որպէս ոգի՛, բարութեան ցո՛ւք՝ հայանուէ՛ր վարք ու բարքի,

Որ գեհնէն ետք Եղեռնի դարձաւ վըրէ՛ժ վերապրումի,

Ու տարագիր բեկորներուն՝ տուաւ նոր սլա՛ցք հայ ոգիի...

Այդ ոգիով անոնք մեծցան ու ամրացան արիակորով,

Ծիլերը մեր զարկուած ծառին բողբոջեցա՛ն ու ծաղկեցա՛ն,

Ըմպեցին Լո՛յսն բառ ու բանին, տառ ու գիրին մեր սրբազան,

Չնչիւններուն Մեսրոպաշո՛ւնչ ու երգերո՛ւն մեր դարաւոր...

Դուք ձեր ոսկին, նիւթեղէնը վերածեցիք ոգեղէ՛նի,

Սերունդներուն կտակեցիք որպէս գա՛նձ մ'անկողոյստելի,

Եւ փոշի ազգ դարձած ազգը շաղախուեցաւ այդ ոգիով

Ու կանգնեցաւ դարձեալ խրո՛խտ, անպարտելի հզօր կամքով...

Մեր սիրտերը այժմ քովէ-քով կ'ըլլան խորա՛ն մը հաւատքի,

Սիրոյ, յոյսի, երախտիքի ձեր սո՛ւրբ անուան ու սո՛ւրբ գործին,

Կ'օրհներգեն Ձեր յիշատակը որ պիտ' մնայ միշտ խնկելի,

Պիտ' տայ ծիլեր հազա՛ր-հազա՛ր յանուն վաղուան Մեծ Երագին,

Պիտ' ճաճանչէ արշալոյսնե՛ր որ պիտ'ծագին հայոց երկնին...

Երան Գույումճեան

Յօդուածներ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՒԲԵԱՆՑ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՄԵՐ ՀՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆ ԵՆ

Դոկտ. Մինաս Գոճայեան

Ամփոփ պատմական ակնարկ մը

Սրբոց Յակոբեանց Պատրիարքութեան անցեալը լի է սիրագործութիւններով եւ «գրոց յիշատակի» դէպքերով: Անոնցմէ մէկը կը վերաբերի Գրիգոր Շղթայակիր Պատրիարքի անձնագրհոլութեան: Գրիգոր Պատրիարք երբ ստանձնեց իր պաշտօնը, պատրիարքութիւնը խեղդուած էր ահաւոր պարտքերու մէջ եւ կրնար կոսնցնել Ս. Աթոռն ալ կալուածներն ալ եւ վանքապատկան սրբավայրներն ալ: Կացուրթիւնը ճգնաժամային էր: Օրուան Պատրիարք Յայրը՝ Գրիգոր Շղթայակիր (1704-1715) կ'որոշէ դիմել

անձնագրհոլութեան ամենէն յատկանշական միջոցին: Ան կ'որոշէ շղթայակապ շրջիլ հայկական բնակավայրերը՝ Յալէպ, Արեւմտեան Յայաստան, Կիլիկիա, Պոլիս եւ այլուր եւ գումար հանգանակել վասն Միաբանութեան փրկութեան: Քանի մը տարի շրջագայելէ ետք հայ աւանդապահ եւ հաւատացեալ ժողովուրդը մեծով փոքրով, առետրականներով թէ ամիրաներով կ'իրականացնեն Պատրիարք հօր սուրբ երազանքը: Մեր պատրիարքութիւնը կ'ազատուի, բայց Գրիգոր Պատրիարք կը շարունակէ մնալ իր շղթաներով, մինչեւ որ ազգին երեւելիները ի վերջոյ կը համոզեն զինք որ մէկդի նետէ իր շղթաները, որովհետեւ օտարներու աչքին կրնայ ժխտական տպաւորութիւն թողել ատիկա: Այդ շղթաները այսօր կը պահուին Ս. Յակոբայ գանձարանին մէջ:

Ունեցած ենք այլ Պատրիարք հայրեր, որոնք համեստութիւնը ունեցած են անձամբ այցելելու Մեքքա, Սալահետտին Էյուպին բարեացակամ գտնուած Է Միաբանութեան հետ եւ յատուկ հրովարտակով հաստատած Է Յայոց իրաւունքները՝ խիստ տպաւորուած օրուան պատրիարքի իմաստութեամբ, Պատրիարքութիւնը ընդառաջ գացած Է Մեմլութեան եւ Օսմանեան սուլթաններուն՝ յանուն Միաբանութեան յարատեւութեան եւ հայապատկան սրբատեղիներու պահպանման:

Սրբոց Յակոբեանց Տաճարը նուիրուած Է երկու Յակոբներուն: Ըստ քրիստոնէական եւ հայկական աւանդութեան, Տաճարը իր նախնական ձեւին մէջ կառուցուած Է Քրիստոսի աշակերտներէն եւ Յովհաննու Մկրտիչի եղբօր՝ Յակոբի նահատակման վայրին վրայ. ան քրիստոնէայ աշխարհին կողմէ կը նկատուի առաջին նահատակը: Միւս Յակոբը Տեառնեղբայրն Է, Քրիստոսի մեծ եղբայրը, որ եղաւ Երուսաղէմի Ա. Եպիսկոպոսը:

Նահատակ Յակոբ գլխատուած Է Յրեաստանի Յերոդ արքային կողմէ 44 թ. Ք.Ե: Անոր գլուխը կը գտնուէր Տաճարի հիւսիսային պատին մէջ կառուցուած խորհրդաւոր մատուռի մը մէջ, ապա

Սուրբին գլուխը փոխադրուած է աւելի ապահով տեղ մը՞ ՓաՄճ իճաճճ ԷճճանՑն իաճԷ Այս իսկ պատճառաւ Մայր Եկեղեցին կը կոչուի նաեւ ԳԼԽԱԴԴԻ տաճար:

Ս. Յակոբեանց Միաբանութիւնն այսօր

Այսօր, Քրիստոնէութեան հոգեւոր մայրաքաղաք Երուսաղէմի պատմական տարածքէն (Հին քաղաք) ներս, ի Բեթղեհէմ եւ Եաֆֆա ու Յորդանան գետի ափին, հայութիւնը ներկայութիւն մըն է իր հայապատկան սրբատեղիներով: Պէտք է անպայման նշել նաեւ թէ Սուրբ Յարութեան տաճարի (ուր կը գտնուի Տիրոջ Որդւոյն Քրիստոսի Ս. Գերեզմանը) մէկ երրորդը հայութեան կը պատկանի, որուն հոգը սիրայօժար իր ուսերուն վրայ կը տանի նաեւ Ս. Յակոբեանց Միաբանութիւնը: Դեռ վերջերս երեք յարանուանութիւններ միասնաբար ի հիմանց նորոգեցին Ս. Գերեզմանը, որուն ծախսերուն մէկ երրորդը հոգաց Յայաստանեայց Եկեղեցին:

Անհարկի յոխորտանքի պէտք չկայ, բայց պէտք է ըսեմ թէ Հին Քաղաքը (պարիսպէն ներս) շատ բան պիտի կորսնցնէր իր հմայքէն եթէ յանկարծ օր մը հայութիւնը կորսնցնէր իր ունեցածը: Հին Քաղաքի մէկ հինգերորդ հայութեան կը պատկանի: Այստեղ պէտք է նշեմ թէ Երուսաղէմի վրայ քրիստոնէական (Խաչակրաց) թագաւորութեան շրջանին, հայազգի Մելիսենտէ բարեպաշտ թագուհին (Պոլտուին թագաւորի կողակիցը), որ եղած է շատ աւելի ազդեցիկ ու սիրուած քաղաքական ու պետական կին գործիչ մը (1105-1161) քան կարգ մը այլ թագաւորներ ու իշխաններ: Ան պատկառելի բարերարութիւններ կատարած է Հայ Երուսաղէմին՝ նուիրելով նոր կալուածներ եւ ամրապնդելով Միաբանութեան դիրքերը (թաղուած է Գեթսեմանի Ձիթենեաց պարտեզի Հայոց Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ:

Երուսաղէմը (եւ Իսրայէլը) սուղ քաղաք մըն է եւ ունի մաքսային ու հարկային խիստ օրէնքներ, որոնցմէ ոչ մէկը կրնայ խուսափի, հետեւաբար այս եւ այլ պատճառով Պատրիարքութիւնը յաճախ կը յայտնուի նիւթական ծանր վիճակներու մէջ, բայց բարեբախտաբար այդ նոյն Միաբանութիւնը իր զոհողութիւններով, հայ հարուստներու նուիրատուութիւններով, հայ ուխտաւորներու մեծ ու փոքր սրտաբուխ նուերներով, Պաղեստինեան հեղինակութիւններու օժանդակութեամբ յաջողած է դուրս գալ ճգնաժամերէ:

Տողերուս հեղինակը 2014-2017 թուականներուն Պաշտօնավարած է Պատրիարքութենէ ներս որպէս «Սիոն» ամսաթերթի պատասխանատու խմբագիր, Թարգմանչաց վարժարանի աւարտական դասարանի արեւմտահայերէնի ուսուցիչ, Հոգեւոր Ընծայարանի արեւմտահայերէնի եւ սփիւռքի պատմութեան դասախօս բարձր կարգի ուսանողներուն եւ սարկաւազներուն եւ մասնակի խորհրդական Պատրիարք Հօր: Այս ընթացքին աշխատանքիս բերումով կրնամ ըսել բաւական քաջատեղեակ եմ մեր յաջողութիւններուն եւ դժուարութիւններուն կամ խնդիրներուն:

Այս օրերուն Միաբանութիւնը պէտք է հոգայ բազմաթիւ ծախսեր՝ պաշտօնեաներու աշխատավարձ, տասնեակներով Միաբանութեան անդամներու սնունդի ապահովութիւն, բժշկական ապահովութիւն, կենցաղային ծախսեր (ելեկտրական ու ջուրի հոսանքներ, մաքրութիւն), սպասարկող ինքնաշարժներ, ճամբորդական ծախսեր եւ այլն: Ասոնց դիմաց Միաբանութեան եկամուտները խիստ անբաւարար են տասնամեակներ առաջ կարգ մը հոգեւորականներու կողմէ կատարուած վարձքային ոչ-արհեստավարժ որոշումներու հետեւանքով, կարգ մը հոգեւորականներու անխոհեմ քայլերու պատճառով եւ այլն: Վերջին տասնամեակին բարեբախտաբար հայրենի հարուստ ձեռնարկատերեր ի Հայաստան եւ

Ռուսաստան, զգալի նուիրատուութիւններով ու շինարարական ծախսերու մասնակցութեամբ մեղմացուցած են մեր բեռը:

Իմ գնահատմամբ, ըլլայ Երուսաղէմի թէ Բեթղեհէմի հայապատկան սրբավայրերը այս քաղաքներուն ամենէն աչքի զարնող վայրերէն են. բոլոր զբօսաշրջիկներն ու ուխտաւորները, որոնք թէկուզ հարեւանցի կը ծանօթանան Միաբանապատկան սրբավայրերուն հիացումով ու պատկառանքով կ'արտայայտուին: Երուսաղէմի հայկական տարածքը գտնուելով դէպի Դաւիթ թագաւորի գերեզմանը եւ հրեաներու Լացի պատը տանող ճամբուն վրայ, յանկարծ «կը յայտնաբերեն» մեր պատկառելի շինութիւնները, ընծայարանը, Յեղասպանութեան յուշարձանը, խաչքարերու կոթողը՝ իւրաքանչիւրը նուիրուած Արեւմտահայաստանի քաղաքներէն մէկուն: Շատեր նոյնիսկ լսած չըլլալով «հայ» եւ «Հայաստան» անունները, ինքնաբերաբար անզուսպ ցանկութիւն մը կ'ունենան իրենց անտեղեակութիւնը սրբագրել, անոնք կը փափաքին մեր կալուածներէն ներս մտնել՝ հարցնելով թէ արտօնուած են դարպասէն ներս մտնել: Ի հարկէ մեր անթուղ եւ արթուն պահակները սիրով ներս կը հրաւիրեն զանոնք: Ես անձնապէս յաճախ, երբ առիթներով գտնուած եմ պահակատունը,, առաջնորդած եմ այդ խումբերը եւ ցոյց տուած եմ մեր տեսարժան անկիւնները՝ յաճախ ակնարկելով Յեղասպանութեան:

Այս խումբերը շատ յաճախ լուր ալ չեն ունեցած թէ 20-րդ դարու առաջին ցեղասպանութիւնը կատարուած է հայերու հանդէպ, եւ հարցուցած են, թէ կա՞ր թանգարան, որպէսզի այցելեն եւ աւելի ամբողջական գաղափար ունենան մեր ազգին մասին:

Վերը ըսի «տեսարժան անկիւններ»: Ահաւասիկ անոնք՝ նախ Սրբոց Յակոբեանց խիստ տպաւորիչ եւ խորհրդաւոր տաճարը հայկական ճարտարապետութեան ինքնուրոյն յատկանիշներով, ապա Մեծ բակը, բնակելի տունները բակին շուրջ եւ աւելի խորքերը, Ս. Թորոս մատուռը, որ կը ծառայէ որպէս գրապահոց-մատենադարան շուրջ 4000 մատենաներով, որոնց թագն ու պսակը կը հանդիսանայ հայ մեծագոյն մանրանկարիչ Թորոս Ռոսլինի Կիլիկիոյ թագաւորութեան Կեռան Թագուհիի Աւետարանը (1272): Տպաւորիչ ու գողտրիկ եկեղեցի մըն է Ս. Հրեշտակապետացը, որուն բակին մէջ կը գտնուի «Քրիստոսի հրաշագործ ծիթենին»: Վեջինիս ճամբուն վրայ կառուցուած է Երուսաղէմի Սրբոց Թարգմանչաց հոշակուած վարժարանը՝ մանկապարտեզէն մինչեւ 12-րդ դասարան: Դպրոցէն քիչ առաջ իր տպաւորիչ տեսքով կանգնած է նախկին ընծայարանը (գործ՝ Պալեան եղբայրներու), վերջինիս յարակից շինութիւնները՝ Գալուստ Կիւլպէնկեան արդիական գրադարանը եւ Մարտիկեան թանգարանը: Այս վերջինս Յեղասպանութենէն ետք ծառայած է որպէս որբանոց, որուն պատերուն վրայ մինչեւ օրս կը կարդացուին որբերու անուն-մականունները իրենց ծննդավայրերուն յիշատակութեամբ:

Վերջերս այս շինութիւնը կը նորոգուի Նուրհան Պատրիարք Մանուկեանի ծրագրով վերածուելու համար ցեղասպանութեան թանգարանի՝ միաժամանակ արտացոլելով ու ներկայացնելով հայ ժողովուրդի պատմութիւնն ու մշակութային նուճումները: Խիստ կարեւոր նախաձեռնութիւն մըն այս մէկը այն առումով որ գտնուելով Միաբանութեան տարածքին մէջ անիկա առիթ պիտի տայ օրական հարիւրաւոր այցելուներու, որպէսզի մօտէն ծանօթանան Հայ ժողովուրդին ու անոր անկողնչելի դատին:

Նախքան Բ. Մասին անցնիլը, պետք է ըսեմ թէ Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութիւնը միակ երաշխիքն է հայ գաղութին, որուն կարելորագոյն մասը կ'ապրի վանքէն ներս եւ կը վայելէ Պատրիարքութեան հովանաւորութիւնն ու նեցուկը:

Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութիւնը բացառիկ հաստատութիւն մըն է գաղթաշխարհի թէ հայրենի հայութեան համար. Անիկա մեր հայութեան պատին է, որով իւրաքանչիւր հայ պետք է հպարտ զգայ, այցելէ Քրիստոնէութեան համար բացառիկ նշանակութիւն ունեցող այս եւ այլ սրբավայրերը:

Տեսակէտ

ՍՐԲՈՒԹԻՒՆԸ՝ ԱՌՕՐԷԱԿԱՆ, ԲԱՆՈՒՈՐԻ ԱՐԺԷՔԸ՝ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ԵՒ ՄԱՐԴՈՑ ԵՂԲԱՅՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Ֆրանչիսկոս Ա. պապը կը շարունակէ իր յեղափոխական առաքելութիւնը՝ անդուլ եւ անդադար, անխոնջ կերպով եւ տիեզերական տեսլականով: Ան՝ սրբութիւնն ու սուրբ գործը ազատագրեց եկեղեցւոյ Եսթապլիշմենթի «փղոսկրեայ աշտարակի» անհասանելի եւ անառիկ բերդ-զետանէն եւ զայդ ոչ միայն պարագայական կամ բացառիկ առիթներու մերձենալի դարձուց սովորական մարդոց,

այլեւ՝ ասոնց առօրեական զբաղումը: Ապա՝ կաթոլիկ գործարարներուն ուշադրութեան յանձնեց՝ աշխատաւորութեան բարոյական ու տնտեսական արժանիքները, եւ անոնց ցոյց տուաւ այն պայմանները, զորս յարգելով եւ լրացնելով, իրենք՝ գործարարները, աշխատաւորներուն մօտ կրնան ունենալ «հարստանալու աղբիւր» մը...: Հոսկ, Վատիկանը հաշտեցնելէ յետոյ՝ միւս բոլոր եկեղեցիներուն հետ... այս անգամ ալ հաշտեցուց՝ սիւննախի իսլամ աշխարհի «Վատիկան»ին՝ Ալ-Ազհարի հետ: Այս իրագործումներուն հակիրճ մէկ անդրադարձը պիտի կազմէ ներկայ գրութեան բովանդակութիւնը:

Ա) Սրբութիւնը՝ առօրեական զբաղումն է ամէն մարդու:

Վատիկանի պաշտօնաթերթի 2018 տարուայ ֆրանսատառ 12 Ապրիլ թուակիր համարին մէջ, լոյս տեսած է Պապի Նոր դիտարկումը՝ քրիստոնէական սրբութեան մասին, որ 9 Ապրիլին հրապարակուած կոչ մըն էր "La Sainteté dans le Monde d'Aujoud'hui" խորագրով:

Ըստ այս կոչին, «Սրբութիւնը պարզ մարդոց համար եւս մերձենալի մակարդակ մըն է, իրենց առօրեայ կեանքին ու աշխատանքին մէջ: Մարդիկ սուրբ գործ կատարած կ'ըլլան, երբ ամէն օր, իրենց եղբայր մարդոց եւ հասարակութեան կը մատուցեն ծառայութիւններ եւ կ'ունենան բարի արարումներ: Որովհետեւ՝ քրիստոնէական սրբութիւնը մենաշնորհը չէ եկեղեցւոյ կողմէ պաշտօնապէս հռչակուած սուրբերու, կամ խստակեաց կամ մենակեաց կամ ամէն օր աղօթող եկեղեցականներուն ու ջերմեռանդ բայց մարդոց եւ հասարակութեան հանդէպ անտարբեր եւ անպատասխանատու հաւատացեալներուն...: Քանի որ Ս. Հոգին անխտրաբար կ'այցելէ Նաեւ բոլոր պարզ աշխարհականներուն, իրենց ամենօրեայ կեանքին ու աշխատանքին մէջ: Այսօրուայ աշխարհը, որ մխրճուած է շահագործումի, քրեականութեան, դրամապաշտութեան, ռազմապաշտութեան ու մարդատեացութեան գարշահոտ ճահիճի մէջ, որեւէ ժամանակէ աւելի կարիքը ունի Ս. Հոգիի այցելութեան՝ բոլոր բոլորին, բոլոր վայրկեաններուն մէջ եւ բոլոր մակարդակներու վրայ...: Հետեւաբար, ամէն հաւատացեալ կոչուած է կատարելու սուրբ գործ մը՝ իր առօրեայ կեանքին մէջ կամ գործին ընթացքին, երբ իրեն այցելէ Ս. Հոգին, եւ իրեն կը

թելադրե գործ մը: Այս սրբութիւնը կրնանք անուանել՝ ոչ թէ մասնաւոր դէպքերու կամ առիթներու արտակարգ սրբութիւն, այլ՝ «առօրեական սրբութիւն»...»:

Պապը կը շեշտէ, թէ սուրբերը, ըլլան եկեղեցական, ըլլան աշխարհական, ոչ գերմարդ են, եւ ոչ ալ՝ կատարեալ մարդիկ: Այլ պարզապէս՝ հաւատացեալներ: Իսկ աշխարհականները՝ սովորական, նոյնիսկ ոչ անպայման ուսեալ կամ հանգամանք մը ունեցողներ: (Ս. Յոգիի այցելութեան այս անեզրական նոր շրջանակը կը տեսնենք, երբ կարդանք Մաղաքիա Արք. Օրմանեանի խօսքը Ս. Յոգիի մասին. «Սուրբ Յոգույն հեղումը աշակերտներուն վրայ, ներքին զօրութիւն մըն է, որ անոնց հոգիին վրայ կ'ազդէ, միտքը կը լուսաւորէ, սիրտը կ'ուղղէ, կամքը կը զօրացնէ, վարանումը կը փարատէ, արիութիւն կը ներշնչէ եւ ազդեցութիւն գործելու կարողութիւն կու տայ»: Յոս այցելութիւնը (հեղումը) միայն աշակերտներուն է... ոչ՝ բոլորին... եւ չէ ըսուած թէ՛ աշակերտները պէտք է սուրբ գործ մը կատարեն մարդոց եւ հասարակութեան): Պապը կը շեշտէ՝ թէ իր այս կոչը՝ իր կողմէ, ժամանակակից խիստ ստիպողական դիտարկում մըն է՝ ժամանակակից աշխարհին պարզած խիստ մտահոգիչ ու բարբարոսային իրավիճակին լոյսին տակ:

Ան «սրբութիւն» եզրը կը սահմանէ հետեւեալ ձեւով. "La sainteté est la vraie vie, le bonheur pour lequel, nous avons été créés"(Սրբութիւնը՝ ճշմարիտ կեանքն է. այն երջանկութիւնը, որուն համար մենք ստեղծուած ենք):

Եւ՝ կը բացատրէ. «Մենք առ հասարակ կը գոհանանք ապրելով միջակութեան կեանք մը, որ բովանդակագուրկ է: Քրիստոնեայ ըլլալը կը նշանակէ Աստուծմէ ստացած ըլլալ կեանք մը, որ գեղեցիկ է: Այսինքն՝ հարուստ գործերով ու բարձր ճաշակով... որ մեզ կը մղէ դէպի այն ուղի, որ կը տանի առաւել կենսունակութեան, եւ մարդոց հետ՝ առաւել եղբայրակցութեան...»: Ֆրանչիսկոս Ա.ի համար կենսունակութիւն կը նշանակէ մարդոց ու հասարակութեան հետ ներգործօն կեանք: Իսկ մարդոց հետ առաւել եղբայրակցութիւն կը նշանակէ՝ առաւել ամբողջական մարդ ըլլալ... ամբողջովին մարդանալ... ասուն կենդանի չմսալ, քանի որ բարոյական իրամայականը՝ ՄԱՐԴ ԸԼԼԱԼ Է, եւ ոչ թէ՛ ԴՐԱՄ ՈՒՆԵՆԱԼ (տես՝ Eric Fromm, "Avoir ou Être?"):

Վայրի դրամատիրութեան ժամանակաշրջանը Պապը կը բնութագրէ որպէս՝ արդի ստրկատիրութիւն, որուն մէջ սրբութիւնը այնքա՛ն նուազած է, որ ան կոչ կ'ընէ բոլոր-բոլորին, առօրեական սրբութեան, մեղմացնելու կամ՝ անելի ճիշդը, որոշ չափով գէթ նուազեցնելու համար արդի ստրկատիրութեան դաժանութեան սաստկութիւնը:

Քարլ Մարքս՝ դրամատիրութիւնը բարբարոսութիւն կ'որակէ, եւ՝ արմատական լուծումը կը նկատէ մարդկայնական քաղաքակրթութիւնը: Ան կը գրէ. «Մարդկութիւնը հարկադրուած է ընտրութիւն կատարելու՝ բարբարոսութեան (դրամատիրութեան) եւ քաղաքակրթութեան (սոցիալիզմի) միջեւ...»:

Բ) Աշխատաւորը բարոյական ու տնտեսական արժէք մըն է:

Վատիկանի պաշտօնաթերթի 2019 տարուայ թիւ 3 (15 Յունուար) ֆրանսատառ համարին մէջ, լոյս տեսած է Ֆրանչիսկոս Ա.ի կողմէ՝ 28 Նոյեմբեր 2018-ին, յղուած մէկ պատգամը, Ձեռնարկատիրութիւններու Տնօրէններու Քրիստոնեական Միջազգային Միութեան (ՁՏՔՄՄ_UNIAPAC) Լիզպոնի Կաթոլիկ Համալսարանի մէջ գումարուած անոր 26-րդ

համագումարին, որուն խորագիրն է՝ "La Valeur Moral et Economique du Travail", զոր կ'ամփոփենք ստորեւ:

Աշխատաւորներու եւ գործարար տնօրէններու կատարած աշխատանքին բարոյական եւ տնտեսական արժէքները գնահատելու համար կան նկատի առնուելիք երեք ցուցանիշեր:

1. Աշխատող երկու կողմերէն իւրաքանչիւրին անձնական նկարագիրը, անոր ատակութիւնները, փափաքները, խնդիրներն ու դժուարութիւնները հարկ է նկատի ունենալ իբր կեդրոնական նշանակութեամբ տուեալներ: Երբ ձեռնարկատիրութիւն (entreprise) մը յաջողի դառնալ «ընտանիք», որուն տնօրէնը մտահոգուած կ'ըլլայ աշխատանքի պայմանները միշտ ի նպաստ դարձնելու համայնական շահերուն, աշխատաւորները՝ իրենց կարգին, կը դառնան «աղբիւր մը հարստանալու»... քանի որ անոնք քաջալերուած կ'ըլլան իրենց կարգին, իրենց տաղանդին ու ատակութիւններուն ամբողջութիւնը անմնացորդ կերպով դնելու ի սպաս համայնական բարիքին, գնահատելով՝ որ իրենց արժանապատուութիւնն ու պայմանները նկատի առնուած են եւ յարգուած, եւ պարգապես՝ սովորականին պէս, լոկ շահագործուած չեն:

2. Համայնական բարիքի կանոնին հետեւիլը, ձեռնարկատիրութեան տնօրէնութեան կը լուսաբանէ եւ զայն կը մղէ դէպի հասարակութեան հանդէպ պատասխանատուութեան գիտակցութիւնը, նպատակ ունենալով՝ կառուցումը աւելի մարդկայնական ու եղբայրակցական հասարակարգի մը, որ ձեւով մը կարելի պիտի դարձնէ որ այս աշխարհի բարիքները մատչելի եւ հասանելի ըլլան բոլորին...: Համայնական բարիքի սկզբունքը մատնացոյց կ'ընէ ճանապարհը դէպի համահաւասար բարգաւաճում, որուն մէջ՝ առնուելիք որոշումները, մշակուելիք ծրագրերը, որդեգրուելիք մեքանիզմներն ու հետեւելիք գործընթացները՝ մասնայատուկ կերպով կողմնորոշուած պիտի ըլլան՝ դէպի աւելի լաւ բաշխումը եկամուտներուն, աշխատատեղերու առիթներու ստեղծումին, եւ դէպի՝ աղքատներու եւ ընչազուրկներու վիճակին ամբողջական եւ ի սպառ բարելաւումին, պարզ աջակցութենէն անդին...: Այսպիսով՝ ձեռնարկատիրներու կոչումը պիտի դառնայ ազնիւ յանձնառութիւն մը...:

3. Այս հիմքերու վրայ կատարուած երկկողմանի աշխատանքին բարոյական ու տնտեսական արժէքները կը յստականան, երբ տեսնենք ու անդրադառնանք, որ ասիկա Աստուծոյ հետ համագործակցելու եղանակ մըն է, աստուածահաճոյ եւ աստուածավայել, որ անվերջ ստեղծագործութիւն մըն է, որ կ'արագացնէ Աստուծոյ թագաւորութեան գալուստը, զարկ տալով ընկերային արդարութեան, ինչպէս նաեւ՝ բոլոր մարդոց տաղանդներուն եւ ատակութիւններուն ծաղկումին ու պտղաբերումին...:

Այս խօսքերը ուղղուած են հաւատացեալ կաթոլիկ գործարարներու եւ աշխատաւորներու: Հետաքրքրականը այն է, որ Պապը կը խօսի Աստուծոյ թագաւորութեան գալուստին արագացումին մասին, որ հիմնուած է ընկերային արդարութեան եւ համայնական բարիքի սկզբունքներուն վրայ... ուրեմն՝ այս աշխարհին վրայ, ոչ՝ անդեակական կամ անդրաշխարհային վայրի մը մէջ... անկախաբար՝ «վերջին ահեղ դատաստան»ի ահաբեկչական սպառնալիքներէն (զոր կը մերժէին Թոնտրակեցիները՝ սկզբնական մեղքին հետ միասին): Այսինքն՝ շօշափելի, տեսանելի եւ այսերկրային թագաւորութիւն մը, ոչ՝ ապառնի կամ անորոշ...:

Հազար տարի առաջ, հայկական Թոնտրակեան յեղափոխութիւնն ալ կ'ըսէր, թէ՛ դրախտի եւ դժոխքի իրավիճակները կը գտնուին այս երկրին վրայ: Արդի ստրկատիրութիւնը (վայրի դրամատիրութիւնը) դժոխային հասարակարգն է, Պապին ակնարկած թագաւորութիւնը՝ այս

երկրի վրայ հաստատուելիք ընկերային արդարութեան եւ համայնական բարիքի դրախտային հասարակարգն է:

Այլ խօսքով՝ Ֆրանչիսկոս Ա.ի ճշմարտապէս յեղափոխական աստուածաբանութիւնը (Ազատագրութեան) գլխիվայր կը շրջէ միջնադարեան խաւարի դպրական (scholastic) աստուածաբանութիւնը, որուն խաւարամիտ, ստրկամիտ եւ անմարդկայնական տոկմաթիկ հեղինակները (որոնցմէ ոմանք «սուրբ» ալ կոչուած են, օրինակ՝ Օգոստինոսը) անարդարութիւնը կը պաշտպանէին, զայդ ոչ միայն «բնական», այլեւ՝ «նախախնամութեան կարգադրութիւնը» համարելով:

Պապին այս պատգամը՝ կաթոլիկ դրամատերներուն, անշուշտ գնահատելի է, քանի որ ասոնք եթէ ընկերային արդարութեան ի նպաստ պիտի չգործեն՝ յանուն մարդկայնութեան, բայց անոնցմէ ոմանք կրնան գործել՝ հաւանաբար յանուն Յիսուսի տոկմային՝ Քրիստոսի...: Որովհետեւ՝ Յիսուսը Քրիստոսի նենգափոխողները դրամատերներն էին (տես՝ Eric Fromm, "The Dogma of Christ"): Դրամատիրութիւնը որդեգրեց նաեւ հին աւատատիրական շրջանի դպրական աստուածաբանութեան քարոզը. «Սկիզբն իմաստութեան երկիւղ Տեառն է»: Այսինքն՝ աստուածավախութիւնն է...: Աստուծմէ վախնալով բարի գործ տեսնելը ոչ մէկ բարոյական արժէք ունի:

Չաւանաբար, բարոյագիտական լուրջ խնդիր մըն է որոշել այն, թէ՛ ո՞վ աւելի բարձր բարոյականի տէր է՝ վախի հետեւանքով կամ այլ նիւթական թէ՛ իշխանական շարժառիթով բարիք գործողը, կամ՝ ընկերային արդարութեան նպաստողը, թէ՛ ան, որ յանուն մարդկայնութեան եւ մարդու առաւել մարդեղութեան եւ մարդկայնական քաղաքակրթութեան՝ կը պայքարի ընկերային արդարութեան եւ համայնական բարիքին համար... անանձնական եւ անշարժառիթ յանձնառութեամբ...

3. Քրիստոնեաներու եւ իսլամներու եղբայրակցութիւն:

Վատիկանի պաշտօնաթերթի 2019 տարուայ թիւ 6 (5 Փետրուար 2019) համարի ֆրանսատառ յաւելուածին առաջին էջը ամբողջ յատկացուած է Վատիկան-Ալ-Ազհար՝ Քրիստոնեայ-Իսլամ եղբայրակցութեան փաստաթուղթին, որ ստորագրուած է 4 Փետրուար 2019-ին, Ապու Տապիի մէջ, Ֆրանչիսկոս Ա.ի եւ Ալ-Ազհարի երէց իմամ Ահմետ Ալ-Թայիպի կողմէ, իբր խորագիր ունենալով՝ "Frères et Fils du même Dieu, Miséri Cordieux!" (Միեւնոյն Բարեգութ Աստուծոյ եղբայրներ եւ Որդիներ):

Այս պատմական փաստաթուղթին դրոյթներէն կը մեջբերենք.

«Չաւատաքը հաւատացեալը կը մղէ որ միւսին մէջ տեսնէ եղբայր մը, որուն հարկ է նեցուկ կանգնիլ եւ զայն սիրել»:

«Մարդկային միակ ընտանիքը ծնունդ կ'առնէ Աստուծմէ»:

«Չաւատացեալը կոչուած է արտայայտելու այս մարդկային եղբայրութիւնը պահպանելու համար Ծննդոցը եւ Տիեզերքը, նեցուկ կանգնելով ամեն անձի, մասնաւորաբար՝ ամենէն աւելի կարիքաւորներուն եւ աղքատներուն»:

«Աստուած մեզի ըսաւ՝ թէ մենք բոլորս ունինք իրարու հաւասար արժանապատուութիւն, եւ թէ՛ մեզմէ ոչ ոք կրնայ տէրը ըլլալ կամ՝ ստրուկը միւսներուն»:

Փաստաթուղթի մուտքին ըստաւ Է. «Արեւելքի եւ Արեւմուտքի իսլամներու եւ կաթոլիկներու միացեալ կամքին վախճանական նպատակն Է՝ որդեգրել երկխօսութեան մշակոյթը որպէս ուղի, միատեղ համագործակցութիւնը որպէս վարքագիծ, փոխադարձ ծանօթացումը որպէս մեթոտ եւ չափանիշ: Այս մտադրութիւնները դրապէս կը ծառայեն համապատասխանելու՝ ներկայի իրավիճակին, որ կը յատկանշուի բարոյականի խաթարումով, որ կ'անդրադառնայ միջազգային փոխ-յարաբերութեանց վրայ, եւ հոգեւոր արժէքներու տկարացումով եւ պատասխանատուութեան գիտակցութեան թուլացումով: Այս ամէնը պատճառ կ'ըլլան ստեղծելու ընդհանուր զգացում մը՝ դժգոհութեան, մենակութեան եւ յուսալքումի, ինչ որ շատ մը մարդիկ կը մղէ ծայրայեղ հաւատագրկութեան, կրօնական մոլեռանդութեան եւ կոյր արմատականութեան, այսպիսով՝ ուրիշները մղելով տարբեր ձեւերու ենթակայութեանց եւ անհատական ու հաւաքական ինքնաքանդումներու»:

Համաշխարհային իրավիճակին վերլուծումը կատարելէ ետք, փաստաթուղթը կ'եզրակացնէ. «Այս բոլորը ցոյց կու տան, որ այսօր երրորդ աշխարհամարտ մը կը մղուի՝ կտոր-կտոր, իրարմէ մեկուսացուած բեկորներով, ընդդէմ՝ խաղաղութեան եւ ընկերային արդարութեան, ամրապնդելու համար հիմքերը՝ անարդարութեան եւ բնական հարստութեանց անարդար բաշխումին, որմէ կ'օգտուին փոքրաթիւ հարուստներ՝ մեծաթիւ ժողովուրդներու շահերուն ոտնահարումով: Այս տագնապներուն ի տես, որոնց պատճառով սովամահ կը մեռնին միլիոնաւոր մանուկներ, արդէն հիւժած՝ վերածուած մարդկային կմախքներու... շահագորգծումի եւ աղքատութեան պատճառով, կը տիրէ՝ միջազգային լռութիւն մը, որ անընդունելի է: Կրօնական ոչ մէկ դաստիարակութիւն մարդիկը կը մղէ պատերազմի կամ արիւնահեղումի... կամ՝ ատելութեան ու թշնամանքի: Նաեւ՝ ամենազօր Աստուած կարիքը չունի ոչ մէկու պաշտպանութեանը... եւ ան չուզեր որ իր անունը չարաշահուի մարդիկ ահաբեկելու համար...»:

Պատմութեան ծանօթ բոլոր կրօնի պիտակով մղուած պատերազմներու բուն հեղինակները եղած են՝ զուտ քաղաքական, ծաւալապաշտ, գաղութարար եւ իմփերիալիստ ուժերը:

Համայնական բարիքը կը միացնէ մարդիկը: Անհատական շահը կը բաժանէ զանոնք:

ՄԵԹՐ Գ. ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ

21 Յուլիս 2019

Տեսակէտ

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱՔԱՂԻ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ ԼՈՒԾՈՒՄԻ ՀԻՄՔՐ ՊԱՐՏԻ ՄՆԱԼ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ԻՆՔՆՈՐՈՇՄԱՆ ԻՐԱԻՈՒՆՔՐ

ԱՀԱՐՈՆ ՇԽՐՏԸՄԵԱՆ - ՊԱՅՔԱՐ 156

Նոր տարուան առիթով արտասանած իր պատգամին մէջ, Նախագահ Իլիամ Ալիեւ վերստին շեշտեց Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտութիւնը Ատրպէյճանի հողային ամբողջականութեան մէջ լուծելու իր տեսակետը: Ալիեւ Նաեւ ընդգծեց, թէ միջազգային բազմաթիւ կազմակերպութիւններ եւ կառոյցներ վաղուց զօրակցութիւն յայտնած են լուծումի այս տարագին:

Ֆրանսայի առաջին սահմանադրութեան եւ Միացեալ Նահանգներու Անկախութեան հռչակագիրին մէջ ամրագրուած ազգային ինքնորոշման բանաձեւը, ժողովուրդներուն կը վերապահէ իրենց պատմական,

աշխարհագրական, մշակութային, կրօնական ավանդութիւնները պահպանելու իրաւունք: Ազգային ինքնորոշումը միաժամանակ եղած է ու կը շարունակէ մնալ ձեւաւորուող որեւէ պետականութեան հիմքը :

Ազգերու ինքնորոշման եւ ազատութեան գաղափարով առաջնորդուեցան 19-րդ դարու եւրոպական ցամաքամասի յեղափոխութիւնները:

Ազգային ինքնորոշման իրաւունքը Նաեւ արծարծուեցաւ Պերլինի խորհրդածողովի ընթացքին՝ 1878: Միջազգային փոխարաբերութիւններու մէջ հետզհետէ աւելի յաճախակի սկսաւ օգտագործուիլ ազգերու ինքնորոշում եզրը:

1896-ին, Լոնտոնի մէջ կայացող Երկրորդ Միջազգայնականը՝ ազգերու ինքնորոշումը ընդունեց իբրեւ աշխարհի բոլոր ժողովուրդներուն արդար իրաւունքը: Երկրորդ համաշխարհային պատերազմէն ետք, ազգերու ինքնորոշման սահմանումը ստացաւ նոր իմաստ եւ խորք: Ան վերահաստատուեցաւ իբրեւ միջազգային իրաւունքի սկզբունք եւ ներառուեցաւ ՄԱԿ-ի սահմանադրութեան մէջ, իբրեւ համընդհանուր խաղաղութիւնը ամրապնդելու կարեւոր ընտրանքներէն մէկը:

Ատրպէյճան, հասկնալի պատճառներով կը մերժէ Ղարաբաղի ժողովուրդին ինքնորոշման իրաւունքը ճանչնալու փաստը: Ընդհակառակը՝ Ատրպէյճանի հողային ամբողջականութեան ոտնահարում կը նկատէ Լեռնային Ղարաբաղի պետականութեան իրողութիւնը: Քայլ մըն ալ յառաջ երթալով, ատրպէյճանցիները դիտել կու տան, թէ հայ ժողովուրդը անկախացած Հայաստանով արդէն իսկ արտայայտած է իր ինքնորոշումը: Պաքոյի կարծիքով, Ղարաբաղի հայերը առաւելագոյնը՝ Ատրպէյճանի սահմաններուն մէջ կրնան ստանալ ինքնորոշման իրաւունք:

Իրաւական տուեալներու քննութեան չեն դիմանար ազերիական հողեր ներխուժելու մասին, Յայաստանի դէմ Պաթուի ամբաստանութիւնները: Տասնամեակներ շարունակ քաղաքական, ցեղային, կրօնական եւ ազգային խտրականութեան ենթարկուած Ղարաբաղի ժողովուրդը բիւրաւոր նահատակներուն արեամբ վերականգնեց իր պատմական իրաւունքները...:

Ղարաբաղը եւ Նախիջեւանը միշտ ալ եղած են Յայաստանի անբաժան մասը: Սակայն, Նախորդ դարու քսանականներուն, Կովկասի մէջ, ռուս-քեմալական ռազմա-քաղաքական շահերուն զոհ դառնալով, այդ տարածութիւնները բռնակցուեցան Ատրպէյճանին: Յայ ժողովուրդին դէմ դաւադրութեան այս իրողութիւնը, ինքնաբերաբար կը չքացնէ հողային ամբողջականութեան թեզին կառչելու Ատրպէյճանի պատճառաբանութիւնները: Յայ-ազերիական բռնակցութիւններու ընթացքին, ոչ միայն անհրաժեշտ է յենիլ ազգերու ինքնորոշման իրաւունքին, այլեւ՝ շեշտել Ղարաբաղն ու Նախիջեւանը բռնախլուած հող ըլլալու իրողութիւնը:

Միջազգային օրէնսդրութիւնը, ՄԱԿ-ի մէջ լոյս տեսած հռչակագիրները սպառնիչ բացատրութիւններ եւ գնահատականներ կու տան ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքին մասին: Անոնք միահամուռ կը զգուշացնեն, թէ ձեւաւորուող պետութիւններու աշխարհագրական տարածութիւնները պետք չէ դառնան ուժի, սպառնալիքի կամ բռնակցումի հետեւանք...: Միջազգային ընտանիքին համար դատապարտելի կը մնան այն պետութիւնները, որոնք տարբեր ճանապարհներ օգտագործելով, թշնամական քայլերու կը դիմեն, ուղղուած՝ մէկ այլ պետութեան կամ երկրի ազգային միասնականութեան, տարածքային ամբողջականութեան դէմ:

Յողային ամբողջականութեան պաշտպանութիւնը կամ տարածքային անձեռնմխելիութեան սկզբունքը Նոյնքան եւ աւելի հայ ժողովուրդին վերապահուած իրաւունք է, քան՝ Ատրպէյճանին: Պատմականօրէն, Ղարաբաղն ու Նախիջեւանը երբեք մաս չեն կազմած Ատրպէյճանի կոչուող պետութեան, որ միայն քսաներորդ դարու երկրորդ տասնամեակին, թուրք-գերմանական, թուրք-բրիտանական դաւադրութիւններու գնով երեւցած է Կովկասի աշխարհաքաղաքական քարտէսին վրայ:

Յատկանշական է, որ Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտութեան բռնակցութիւններուն ընթացքին, պաշտօնական Ռուսիա՝ արտաքին գործոց նախարար Սերկէյ Լաւրովի միջոցով, քանիցս կ'անդրադառնայ Սթալինի ժամանակաշրջանին գործուած սխալներուն: Լաւրով կը յիշատակէ Խրիմի հանրաքուէն, ուր վերջինիս բնակչութիւնը յստակօրէն արտայայտեց Ռուսիոյ միանալու իր ընտրանքը:

Խրիմի անկախացումը շատ անուղղակի, սակայն դիպուկ առիթ մը կ'ընծայէ վերագնահատելու ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքին ուժը: Արդե՞օք Մոսկուան, Յարաւային Օսեթիոյ, Աբխազիոյ եւ Խրիմի օրինակով, միեւնոյն դրսեւորումը կը ցուցաբերէ Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտութեան հարցով:

Փակագիծ մը բանալով, մեր ընթերցողներուն յիշեցնենք, թէ Խրիմի շուրջ Արեւմուտք- Ռուսիա դիւանագիտական զարգացումներու օրերուն, Թուրքիոյ նախագահ Ռեճեպ Թայիպ Էրտողան (այդ օրերուն վարչապետ) քանիցս յիշատակեց Խրիմի թաթարներուն իրաւունքներուն մասին քանի մը հարիւր տարուան վաղեմութիւն ունեցող համաձայնագիրներու առկայութիւնը: Այնքան ալ պատահական եւ միամիտ չէին թրքական «վերյիշեցումները»: Մոսկուայի հակահարուածները չուշացան: Խրիմը Ուքրանիոյ կազմին մէջ մնալու պարագային, ՆԱԹՕ անմիջապէս՝ անդամակցութեան լայն բազկաթոռ մը պիտի նուիրէր Քիւէին, որովհետեւ ՍԵ

Ծովը անմիջականօրէն պիտի իյնար Արեւմուտքին եւ Թուրքիոյ ռազմաքաղաքական ազդեցութեան տակ: Այս շրջադարձին քաղաքական, տնտեսական հետեւանքները աղիտալի պիտի ըլլային նաեւ Հայաստանի համար...:

Այս զարգացումներէն անկախ, Հայաստանի Մայիսեան (2018) յեղաշրջումէն ետք, Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտութեան լուծման շուրջ հակասական, յաճախ իրերամերժ յայտարարութիւններ կը լսուին հայրենի իշխանութիւններէն: Պետական պատկերացումի բացակայութիւնը ակնյայտ է, դժբախտաբար: Կասկածներ ունինք հաւատալու՝ ոմանք կը փորձեն վերադառնալ հողային գիջումներու փոխարէն՝ Ազրայէճանի կազմին մէջ անորոշ կարգավիճակով լուծումի մը հին յանկերգին...: Այս ընտրանքը հետապնդող մեր հայրենակիցներուն ազնիւ ուշադրութեան կը յանձնենք, թէ Լեռնային Ղարաբաղը կը մնայ Հայաստանի հանրապետութեան անվտանգութեան անկիւնաքարը: Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտութեան լուծումը չունի այլընտրանք, եթէ ոչ՝ ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքը: Իրապաշտ մօտեցում չի կրնար հանդիսանալ երկու կողմերուն (Հայաստան-Ատրայէճան) գոհացում տուող տարբերակը...:

Ինքնորոշման իրաւունքը, աշխարհի բոլոր ժողովուրդներուն համար ազատութեան, ապահովութեան եւ հաւասարութեան պայմաններու մէջ ապրելու արդար սկզբունք եւ երաշխիք է: Ատրայէճանին կը մնայ հաշտուիլ ստեղծուած իրավիճակին հետ եւ հրաժարիլ իր անիրատես պահանջներէն:

Գրական-Մշակութային

ՓՈՒՆՋ ՄԸ ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐ՝ ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԷՆ

ԲԱՌՍ ՈՒՉԵՑ

Բառս ուզեց թելեր առնել,
ճախրել ազատ եթերին մէջ,
Ըմպել լոյսը արեգական,
Արեւանա՛լ լուսավարար...
Լոյսի շիթեր կաթեցընել
Միգամածի՛ն, մթագնածի՛ն,
Յոյսի ջահեր սիրավառել
Յուսալքուա՛ծ մարդ էակին...
Անհաւատի՛ն՝ հաւատարծարծ
Բոցեղէն լոյս ջահավառել,
Հայեացքին դէմ շողացընել
Արշալոյսներ ճաճանչափայլ...
Ցաւը կիսել տառապեալին,
Բալասանել վէրքը սրտին,
Պաղած սրտին՝ գոլ մը կրակ,

Անսեր սրտին՝ շող մը վառման,
Բաշխե՛լ, բաշխե՛լ անխտրաբար,
Բաշխուելո՛վ երջանկանալ,
Բաշխուելո՛վ գրկել աշխարհն,
Անհունանա՛լ սիրավարար...

ԵՐԱՆ

.....

ԿԱԾԱՆՍ

Նեղ ու բարակ կածան բացի
Անդաստանին բառ ու բանի,
Չարդարեցի մեսրոպարոյր
Ծաղիկներով համբո՛յր-համբո՛յր...

ՄԷՆ մի ծաղիկն՝ լոյսի ցոլա՛նք,
Ժպիտ մը շո՛ղ էր սիրավառ,
ՄԷՆ մի ծաղիկն՝ խղճի տրոփի՛ւն,
Յոգեղիւթա՛նք ու քնքշութի՛ւն...

Ծաղի՛կ-ծաղի՛կ ու թե՛րթ առ թե՛րթ
Սիրտս բացի ձեզի, մարդի՛կ,
Մի՛ տըրորէք անգթօրէն,
ԱՄԷՆ մէկ թերթ զա՛րկն Է սրտիս...

Կածանս էր փոքր ու չնչին
Պողոտային բառ ու բանի,
Բայց բառերուս մէջ մաքրաջինջ
Բիւրեղափայլ շողաց հոգիս:

ԵՐԱՆ

.....

ՄՕՐՍ ԱՅՅԸ

Տօնական այս սուրբ օրերուն,

Յրեշտակի թելերով լո՛յս

Կը յայտնուիս երազներուս,

Մատուռիս մէջ՝ աղօ՛թք մը սուրբ...

Շրթանցդ մէջ՝ բիւր օրհնութի՛ւն

Դուն կը բաշխես քաղցրահամբո՛յր,

Կա՛ր-կա՛ր կարծես բարի սրտեդ

Ծորին, տեղան լոյս պատգամնե՛ր...

Սիրտդ սիրով միշտ յորդառատ

Կը մատուցես կայքեդ վերին,

Կը պարուրես զիս խանդակաթ

Ձերմութեամբ մը միշտ սրտալիր....

Ու ես դարձեալ կը մանկանամ

Տաք գրկիդ մէջ անմահական,

Կը մաքրուիմ, կ'անմեղանամ

Խորանիդ մէջ անապական...

Սիրտով անեղծ կ'երդնում դարձեալ

Ըլլալ քեզի հաւատարիմ,

Լոյս-բարութի՛ւն սփռել միշտ ալ,

Անով միայն յաղթել մութին..

ԵՐԱՆ

.....

ԼՈՒՍԱՏՐՈՓ ՍԻՐՏՍ ՄԼԱՑ

Կեանքես համակ լուսատրոփ սի՛րտս մնաց,
Որ դեռ թրթռայ լուսաթրթի՛ռ եւ լուսաբա՛ղձ,
Որ դեռ զգայ գոլն արեւին, սեր կարօտին,
Որ դեռ պոռթկայ անհրաւին, անարդարին...
Որ դեռ խայտայ լուսաճաճանչ արարումով,
Դեռ կը հեւայ գեղեցկութեան լոյս պահերով,
Դեռ կը յուզուի ծով բարութեան ալիքներով,
Կ'ուրախանայ պզտիկ, փոքրիկ փունճ բաներով...
Դեռ կը սիրէ մարդ Էակը, տիեզերքն համակ,
Կը գուրգուրայ մէն մի ծաղկին լուսափթիթ,
Լուռ կը ցաւի անօգ մանկան արտասուքին,
Արցունք ունի կորուստներուն հազարացաւ...
Կը հառաչէ սրտին խորէն ու ողբաձայն
Ամէն անգամ որ մարդն մարդուն քարսիրտ դառնայ,
Անխիղճ, անզգամ եւ խժռէ զայն անգթաբար,
Մոռնալով որ Նոյն կաւէն Է ինք արարուած...
Դեռ բռնկի, սիրոյ կայծեր փայլատակէ,
Բոցավառի ու ճենճերի, հուրհրատէ,
Լոյս արարէ այրումովն իր սիրակէզ,
Լուսաշառա՛յլ, լուսածորա՛ն տողեր հիւսէ...
Չամայնատեսչ սիրով մ'անյագ, կարօտագին,
Լուսավարար խինդով, տենդով մը լուսածին
Կ'ուզէ գրկել աշխարհն համակ գորովագի՛ն
Եւ համբուրել երկինք, երկիր, ծառ ու ծաղիկ

Լուսարբեցումս ` կեանքիս խորհուրդն է ցնծագին...

ԵՐԱՆ

.....

ԻՐԻԿՆԱԺԱՄԻՆ

Ստուերները ծառ ու թուփին կամա՛ց-կամա՛ց կ'երկարին,

Իրիկնաժամս կ'իջնէ յուշի՛կ, բիւր բոյրերով կ'օծէ հոգին,

Անցնող օրուան երազը լոկ կը յամենայ դեռ տրտմագին՝

Ծառերուն քով, անտառին մէջ, հոգիներուն մելամաղձիկ...

Չոգիս անչափ կարօտն ունի անդորրաւետ իրիկունին,

Երբ ներդաշն են երկի՛նք-երկի՛ր, մարդը մարդուն կարծես փարի,

Նոր կարօտով կ'ուզէ գրկել ու համբուրել աշխարհն, մարդիկ

Ու կը թուփ թէ իրիկունն յուշարարն է բաժանումի...

Եւ բաժանման պահին նման սերը կարծես բիւրապատկուի,

Կը հուրհրատի ու բոցկլտայ, իր հին տեղը փնտռէ յուշիկ,

Վաղը դարձեալ պիտի ծագի նոր արշալոյս հորիզոնին...

ԵՐԱՆ

.....

ԲԱՆԻՆ ԽՈՐՅՈՒՐԴԸ

Աստուածներու շուրթէն իջաք,

Մարգրի՛տ-մարգրի՛տ բառեր դարձաք,

Ուլունքաշար մանեակ դարձաք

Խոհին, յոյզին անբովանդա՛կ...

Ու գաղտնիքը դուք պահեցիք

Թռիչքին վսեմ ու խոյանքին,

Երբ բառերը թելեր առին

Թեւածեցին դէպի երկինք...

Այնտեղ դարձեալ աստղեր դարձաք,

Երկնի անհունը պեղեցիք,

Տիեզերքին դուռը բացիք

Ու մօտեցաք գերանհունին...

Ձեր խորհուրդին երկրպագո՛ւ,

Ձեր Բանին եմ ես խնկարկո՛ւ,

Բառեր որոնք սոսկ բառեր չեն,

Այլ խուզարկո՛ւն խոկին վսեմ,

Որ կարծես թէ գիտեն ճամբան

Աստուածներուն անմահական...

ԵՐԱՆ

.....

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ

Ունկն դրիր հայ հոգիին,

Անոր վիշտին, ցաւ ու խինդին,

Սիրոյն կըրա՛կ, լո՛յս երագին,

Յամառ կամքին ու ոգիին,

Արդարութեան վսե՛մ տեսչին,

Առաքինի վարք ու բարքին...

Այդ բոլորը շաղախեցիր

Քու երակիդ տրոփիւնին,

Հայ հոգիիդ լո՛յս թրթիռին,

Խորին խորհուրդ քու հանճարին

Եւ մէկ առ մէկ արարեցիր

Բիւր-բիւր երգերն մեր հրաշածին...

Արե՛լի պէս յայտնուեցար
Հայոց հողին աստուածարեայ,
Ցըրեցիր մուֆն օտարածին,
Փարատեցիր մեզն հեղձուցիչ
Ու հիւսեցիր երգեր լուսէ,
Ուր հայ հոգւոյն մեղեդին էր...

Քու երգերով հայը ճանչցաւ
Իր հոգին քի՛նջ ու բիւրեղեա՛յ,
Արմատներն իր հազարամեայ,
Բառն ու բանը արեւահա՛մ
Ու պնդացա՛ւ, հզօրացա՛ւ
Ճակատագրին դէմ յանդիման...

Ու բառերը մեր ոսկեհո՛ւնչ
Դարձան սիրոյ տաղ ու մրմո՛ւնջ,
Աշխատանքի օրհներգութի՛ւն
Եւ տօնական ցնծերգութի՛ւն
Պանդուխտի երգ մորմոքահո՛ւնչ,
Սրտի աղօ՛թք վսեմագոյն...

Եւ դո՛ւն ես մեր փրկարարը,
Հայոց երգին ստեղծարարը,
Հայու հոգին վերծանողը,
Անմահութեան դուռ տանողը..
Բիւր խոնարհո՛ւմ քու հանճարիդ

Ու յաւերժ փա՛ռք յիշատակիդ:

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Գրական-Մշակութային

ԳՐԱԿԱՆ

«ՏՈՒՆ»

Գրեց՝ Մարուշ Երամեան

Վերջերս ստիպուած եղայ «տուն» բառին իմաստը բառարաններու մէջ փնտռել, նախ հայերէն, ապա անգլերէն, արաբերէն, ֆրանսերէն բառարաններուն մէջ, որովհետեւ կորսնցուցեր էի զայն՝ տունին իմաստը, աւելի ճշգրիտ ըլլալու համար՝ տունին իսկական նշանակութիւնը եւ ուր ըլլաւ:

Այլ խօսքով՝ կորսնցուցեր էի տունս: Աստուն էի: Եւ որպէս տուն չունեցող մէկը, «տուն» բառին

նշանակութիւնը որպէս հարցադրում, ինքզինք ներկայացուցեր էր միտքիս:

Ի՞նչ է տուն մը: Ո՞ր կ'ըլլայ ընդհանրապէս: Ի՞նչ կը նշանակէ մասնաւորապէս: Կը բաւէ՞ անոր ամբողջական իմաստը գիտնալ հասկնալը, տուն ունենալու համար, թէ՞ պետք է ապրիլ զայն, այդ իմաստը, կամ ապրիլ անոր իմաստին մէջ, կամ ապրիլ անոր ֆիզիքական գոյութեան մէջ, հասկնալու եւ ըմբռնելու համար զայն:

Եւ ի՞նչ սիրոյ պէս. գիտես, կարդացեր ես, այնքան շատ կարդացեր ու լսեր ես, որ կարծեր ես թէ ճանչցեր ես զայն, հասկցեր ես անոր էութիւնը եւ թէ անոր բացակայութիւնը ոչինչ կը նշանակէ զայն հասկնալու քու կարողութեանդ համար: Ու մանաւանդ՝ սիրեր ես: Եւ ասիկա ամենէն վտանգաւորն է:

Բայց երբ ապրեր ես զայն, յանկարծ, կարծես յայտնատեսութեամբ տեսեր ես ու հասկցեր, որ ապրածդ եւ իմացածդ բացարձակապէս կապ չունին իրարու հետ. աւելին՝ իրարու այնքան հակոտնեայ բաներ են անոնք:

Եւ ստիպուած եղեր ես հասուն մարդու ամբողջ կարողութիւնդ ի գործ դնել, ինքզինքիդ բացատրելու համար սերը, որուն գոյութիւնը տարբեր է իր իմաստէն:

Եւ այսպէս՝ «տուն»ը: Ապրեր ես անոր մէջ, առանց իմաստը հասկնալու. ի՞նչ կարիք իմաստ փնտռել բանի մը մէջ, զոր ապրելով իմաստաւորեր ես: Եւ ուրեմն ապրեր ես առանց իմաստը, այլ խօսքով՝ արժէքը հասկնալու:

Եւ հիմա որ ա՛լ չկայ ան, հասկցեր ես որ ապրածդ եւ իմացածդ իրարու հետ կապ չեն ունեցած ի սկզբանէ: Հետեւաբար պարտաւոր ես մէկուն պակասը լրացնելու համար, միւսին վրայ դնելու ամբողջ իմաստութիւնդ:

Ստիպուեր ես «տուն» ըսուածը հասկնալու համար – եւ ոչ թէ ապրելու, ատիկա ըրեր ես արդէն վաղուց. բանալ անոր ծալքերը, փնտռել իմաստները, ապրիլ կարենալու անոր բացակայութիւնը:

Տուն չունիս, գոնէ «տուն»-ին իմաստը իմանաս:

Տուն. պատսպարան, ուր կ'ապրի մարդ արարածը երբ չ'աշխատիր, հոն ուր կը պատսպարուի ցուրտէն եւ տաքէն, շուրջի սառնութենէն եւ ատելութեան տապէն, ժխորի լռութենէն եւ առանձնութեան աղմուկէն:

Ուրի՞շ:

Յոն ուր մարդ կը սնուցանէ իր յոյսերն ու զաւակները, ուր կը կոփէ իր կամքն ու ընտանիքին պայքարի ոգին, իր լռութիւնն ու ընտանիքին ձայնը: Եւ հոն, ուր կը թաղէ ի՛ր ձայնը:

Ե՞լ: Ալ ի՞նչ եւ: Ահա՛ ասիկա «տուն» է: Եթէ ասիկա «տուն» հասկացողութեան եզրն է, ձեւաբանումը, ուրեմն... վերջնականապէս անտուն եմ, որովհետեւ՝

Ո՛ւր որ ալ գացի բնակիլ, պատերը միշտ ալ ականջ ունեցան, իսկ տունը, որքան հասկցայ, գաղտնարան է, պէտք է ըլլայ.

Տունը նաեւ թռիչքի վայր է, տեղ մը ուրկէ ձագերը թռիչք կ'անեն. իսկ ուր որ հիմա կ'ապրիմ, թռչողներ ա՛լ չկան: Ինչ որ կոփեցի, միայն առանձնութիւնս էր, արդէն այնքա՛ն անպիտան... Երդիքէս ծովը հագիւ ուժ ունի բարձրանալու, որովհետեւ մէկ պնակ պէտք է լեցնել. իսկ կաթսաներս այնքան մեծ են, որ ճաշը կ'այրի կրակին վրայ... Յիշատակներն ալ, որոնք գրպաններս թիւմեր էի, ստիպուեցայ ճամբուս վրայ ցանցնել, վերադարձի յոյսը փայփայելով:

ճամբաներս գեղեցիկ էին. բայց անտուն մարդը կրնա՞յ վայելել ճամբաներուն գեղեցկութիւնը: Շատ շատ՝ կը զգայ չորութիւնը նստարանին, որուն վրայ կը փորձէ քնանալ:

Կը մնար եոկի ըլլալ, կամ սուֆի:

Ըլլալ եւ անոնցմով իմանալ տարբեր աշխարհներու մէջ լողալու իմաստութիւնը, օրինակ «տուն» գաղափարին, տունի երագին եւ տուն իրականութեան միջեւ:

Յետոյ արթննալ սովամահ:

Տունս գիրքերս էին. բայց անոնք շատ ծանր էին կրելու համար:

Տունս նկարներն էին, որոնք այնքա՛ն մեծ էին եւ այնքա՛ն գեղեցիկ, որ կրնային բռնաբարուիլ ճամբուն վրայ:

Տունս ճաշերուս հոտն էր, պատերուն փակած հոտը: Պատե՞րը տանէի, ի՞նչ ընէի:

Եւ տունս բարեկամներուս հետ անցուցած ժամերն էին: Յիմա անոնք ալ չկան, ամէն մէկը՝ մէկ անկին, ուրկէ՞ գտնեմ բերեմ որ «տուն»ը տուն ըլլայ:

«Կը ճամբորդենք, պէ՛տք է ճամբորդենք, որովհետեւ միջոցին եւ տարբերութեան մէջ է ստեղծագործութեան գաղտնիքը: Երբ տուն կը վերադառնանք, տունը տակաւին նոյնն է: Բայց բան մը փոխուեր է մեր միտքին մէջ եւ ատիկա ամէն բան կը փոխէ մեր շուրջ»:

Տակաւին վերադարձած չեմ եւ նիրվանայի հասնիլ ցանկացողի նման ամէն գիշեր կը խաղամ վերադարձի գաղափարին հետ, տարբերակներ կը փորձեմ, անոնցմէ լաւագոյնը ընտրելով: Առաւօտուն սակայն ոչինչ կը մնայ չոր իրականութենէն անդին՝ տակաւին վերադարձած չեմ:

Վերադարձի կարելիութիւնը տարօրինակ վախերու կը կապուի, Էութենական վախեր են ասոնք, որոնք կը ջլատեն. կարծես ստիպուած, շունչս ետ իր տեղը բերելու համար, մոռացութեան կու տամ «տուն»ը եւ կը լծուիմ անոր իմաստներուն փնտռտուքին:

Կը գտնե՞մ:

Ինչո՞ւ համար ամերիկացիք այնքան դիրտութեամբ տուն կը փոխեն. եթէ գործը փոխեց, տունն ալ կը փոխէ եւ կ'երթայ գործին մօտիկ տեղ մը բնակիլ: Ինչո՞ւ այնքան ալ չեն կապուիլ իրենց իրերուն եւ յաճախ « garage sale »-երով կը ձերբազատին անոնցմէ: Մե՞նք է միայն, որ իմաստ կը գտնենք մեր իրերուն մէջ, իմաստ+յիշատակներ+թերեւս պետք-եղաններ... կը գտնե՞նք, թէ հոն են անոնք սկիզբէն, մեզմէ անոնց գացած ու ծուարած, ինչպէս մենք ծուարեր ենք խրճիթներու մէջ ու յետոյ հասեր ենք դղեակներու, աստիճանին իւրաքանչիւր ոտքը մէկիկ մէկիկ կոխելով, արիւնելով, բզկտուելով... եւ վերջը, ամէնէն վերջը հրուեր ենք պարապի մը մէջ, ուր ո՛չ ծփալ սորվեր էինք, ո՛չ լողալ...

* * *

Այս այն տունն է...

Ո՞ր «այն» տունը, այն որ շիներ էր վարպետ Անտո՞նը, այն որ մնաց դպրոցի առաջին յուշերուս մէջ տեղ մը առանց իմաստի. ո՛չ Անտոնը ծանօթ էր, ոչ ալ տուն շինելու գաղափարը. տուները կային, կ'ըլլային, միայն բնակիչ պետք էր անոնց:

Թե՞ միւսը, քո՛ւ առաջին տունդ, ուր մեծ մայրիկիդ հեքիաթները ձեղունին մէջ պահուըտեցան եւ չուզեցին վար գալ, հակառակ որ շա՛տ կանչեցիր զիրենք. մեծ մայրիկդ ալ չկար, բայց հեքեաթները ո՞վ հաներ էր ձեղունը պահելու, չհասկցար:

Դեռ միւսը, այն որ մութ անկիւն մը ուներ անցքին մէջ եւ ուր վայելեցիր առաջին համբոյրիդ շփոթը ու մտածեցիր՝ ա՞յս է համբոյրը, ա՞յս է եղեր...

Եւ տուներու յուշերուն մէջ կորսուեցան մնացեալ յուշերը, մնաց կարօտ մը անհասկնալի եւ մնաց վարպետ Անտոնին անիմաստ տունը:

Չիմա ճամբաները ինկած տուն կը փնտռեմ:

* * *

Կրիայի պէս կամ խխունջի, տունս մէջս է. վեց հազար գիրքերս, իրենց տեղերով, կողքերով, մէջի նշումներով, գեղանկարներս, որոնցմէ մէկ քանիին ապակիներ փշրուեր են, լուսանկարները, որոնք կը սպասեն շունչի, թռռներու զարմացական եւ հիացական կանչերուն, խոհանոցս իր

մանր իրերով եւ ջահերս, բոլոր ջահերս, որոնք այնքա՛ն հեռուներէն եկած, կը կարծէին նոյնքան հեռուները երթալ...

Ինչպէ՞ս տեղ գտայ մէջս այս բոլորը կրելու...

* * *

Տունը հոն է, ուր կը վերադառնանք մեր վերքերը լիզելու, մեր ուրախութիւնը պատերուն կախելու թանկարժէք նկարներու պէս, յետոյ փոխելու, երբ անոնց «նորոյթը» անցնի, կը վերադառնանք տեսնելու թէ ճիշդ ուրկէ՛ է որ կը վերադառնանք եւ ի վերջոյ՝ հաւասարումի բերելու կեանքը իմաստութեան հետ, եւ ընդունելու, քիթը գետին քսելով ընդունելու, թէ կեանք ըստուածը խաղի բերեր է մեզ:

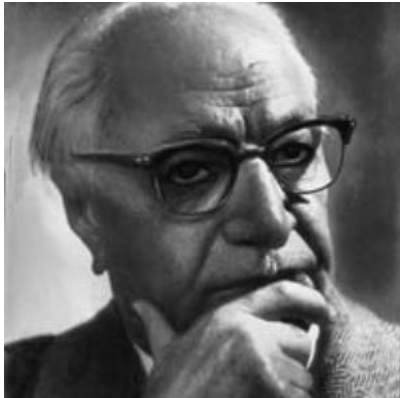
Ու յետոյ քաղցր քունի մը վրայ փակելու մեր աչքերը, ժպիտը դեմքին:

«Բագին», թիւ 2, 2019

Գրական-Մշակութային

ՄԱՐԴ ԱՐԱՐԱՏԻՑ

Գրեց՝ ՄԻՐՎԱՐԴ ԶԱՐԵԱՆ *

Շատ է գրուել Կոստան Չարեան մարդու եւ իր գրականութեան մասին: Եղեր են գրականագետներ, որոնք տարիների նուիրեալ ուսումնասիրութիւններից յետոյ ըմբռնել են հեղինակի խորունկ, համամարդկային իմացականութիւնը՝ նրա գրական եզակի արժէքը: Եղեր են եւ կան նաեւ մտաւորական տարբեր դիրքերի վրայ կեցած բանիմացներ, որոնք հետամուտ են միայն քանդելու այն ինչ որ անուանում են «Չարեանական ամեհի բերդը»:

Այսօր անկախ Հայաստանում կան անձեր, յատկապէս երեց սերունդից, որոնց կարծիքով «Կոստան Չարեանը չմերուեց խորհրդային գրականութեան եւ խորհրդային գրողների գաւառացի միջավայրում»: Այսպէս է մտածում գրագետ Պերճ Չեյթունցեանը՝ Կոստան Չարեանի մասին: Հարկ եմ համարում պատասխանել հօրս՝ Արմեն Չարեանի խօսքերով, մեջբերում անելով իր օրագրից.- «Վաթսուակական թուականներին (ճիշդ տարին չեմ յիշում) տեղի ունեցաւ Հայաստանի Գրողների համագումարը: Գրողները եւ մտաւորականութիւնը հաւաքուած են Սպենդիարեանի անուան թատրոնում. դահլիճը լի է բազմութեամբ. բեմի վրայ տեղ են գրաւել գրողներ, բարձր պաշտօնեաներ. նախագահում է ընկ. Թովիչեան՝ Գրողների միութեան նախագահը: Հայրս, ես էլ կողքին նստած ենք դահլիճի 8-9-րդ շարքում, անելի առաջ՝ քանդակագործ Քոչարը:

Ելոյթներ, ելոյթներ, վերջանում է նիստի առաջին հանդիսաւոր մասը: Հայրս ոտքի է ելնում ու քիչ ետք գնում է ճեմելու: Իրեն են մօտենում մի քանի երիտասարդ գրողներ եւ՝ "ընկ. Կոստան Չարեան ինչո՞ւ ձեզ չեն հրաւիրել բեմ՝ ղեկավարութեան կազմի եւ միւս գրողների հետ միասին նստելու": Կոստան Չարեան պատասխանում է.- "Կարելորդ մենք չենք, այլ ժողովուրդը, որին բոլորս էլ ծառայում ենք"»:

Քաղաքակիրթ բոլոր հասարակութիւնները արուեստագետների կողքին ունեն գրաքննադատներ, որոնք իրենց վերլուծումներով նպաստում են տուեալ հասարակութեան մշակոյթի ընկալումին, մտահորիզոնին, ճաշակին, մակարդակին: Ուստի այսօր 21-րդ դարում «Նաւը լեռան վրայ»-ի առաջին հրատարակութիւնից 74 տարի յետոյ, 10 անգամ հրատարակուած ու իտալերէն, ֆրանսերէն, անգլերէն, ռուսերէն, էսթոներէն թարգմանուելուց յետոյ դեմ ենք գտնուում Պերճ Չեյթունցեանի հետեւեալ կարծիքին թէ՝ «"Նաւը լեռան վրայ"-ն ապսուրդ վէպ է իր մտայղացմամբ», կամ «Նաւը ի՞նչ գործ ունի լեռան վրայ, արդէն ապսուրդ է, ի՞նչ իմաստ ունի»: Ակամայ գտնուում ենք ապսուրդ մի յայտարարութեան առջեւ, որ վկայում է

թէ յարգելի գրագետը չի կարդացել վէպը եւ եթէ նոյնիսկ կարդացել է, անկարող է, ամուլ է թափանցելու ա՛յս նշանակալից վէպի խորիմաստ խորհրդին: Եզակի գրագետ Ալբերտ Կոստանեանը գրում է. «"Նաւը լեռան վրայ" վէպը արձակ գրականութեան ողջ տարերքի մի ընդարձակ մասն է միայն ու որպէս այդպիսին նա անանջատելի շարունակութիւնն է թէ՛ իր նիւթով, թէ՛ իր ոճով ու գրելակերպով: Բացառապէս վիպականը, որ, այնուամենայնիւ, զգալի է, մի խումբ խորհրդանշանների բազմիմաստութիւնն է, որ ներկայացւում է շատ որոշակի կառոյցի սահմաններում:

Վերնագիրը յուշում է թէ նախ ու լեռան սիմվոլիկան մարդկութեան չափ հին է եւ յատկապէս մեր աշխարհի հետ է առնչւում. նա ուղեկցել է մարդկային ստեղծագործ երեւակայութիւնը դարաշրջանից դարաշրջան»:

Յոռմում, քառասունական թուականներին Վիա Միստինայում –գրում է Արմէն Չարեանը.- «Յայրս խօսում էր Իբսէնի "Peer Gynt"-ի մասին եւ ակնարկելով նոր լոյս տեսած "Նաւը լեռան վրայ" (1943) վէպին, ասում է.- Ես սկսեցի այնտեղից որտեղ Իբսէնը վերջակէտ դրեց»:(Մասն առաջին, ... հեռաւոր ճամբորդութիւնների նաւապետ Արա Յերեանը...): Գրականագետ Երուանդ Տէր Խաչատրեանը նշում է այս դրուագը եւ շարունակում.- «Արա Յերեանը վէպում իր կեանքը սկսում է ծովերն ու հեռաւոր ճամբորդութիւնները թողնելուց յետոյ: "Լեռների ազատ եւ խենթ ոգի" Պեր Գիւնտը ապրել է իր ամբողջ կեանքը եւ հիմա, արդէն ծերունի դարձած, վերադարձել է Նորվեկիա, բայց այդպէս էլ չի գտել իր կեանքի իմաստը, ժամանակին չի կարողացել հասկանալ եւ գնահատել Սոլվայգի սերը, իր հետագայ կեանքը չի ունեցել ներքին նպատակ ու բովանդակութիւն: Երիտասարդ Արա Յերեանը կռահել է,- ներքնատեսութեամբ, թէ՞ տրամաբանօրէն,- թէ ինչի է կոչուած ինքը, ինչը պէտք է կազմի իր կեանքի հիմնական իմաստն ու բովանդակութիւնը: Նա կոչւում է իրագործելու անկարելին՝ նաւը բարձրացնելու լեռը:

Կոստան Չարեան իր գրականութեան հիմնական հերոսին՝ նոյն Անցորդին եւ նոյն Վահան Իբերեանին, երրորդ անգամ բերում է Յայաստան: Արա Յերեանը, ի վերջոյ, այդ հերոսին նոր կերպափոխութիւնն է»:

Կոստան Չարեանին հարցնում են՝ ինչո՞ւ չէք գրում ձեր կեանքի յիշողութիւնները, նա պատասխանում է.- «Իմ կենսագրութիւնը իմ գործերում է», ու անելացնում.- «Բանաստեղծի կեանքից արժանի է որ պահպանուեն այն ամէնը ինչ դառնում է բանաստեղծութիւն», յիշելով Յոմերոսին:

«Նաւ»-ը իր ողիսականը սկսեց Պոսթոնից 1943-ին, շնորհահանդեսի իր ճամբորդութիւնը կատարելով դէպի Իտալիա: Այնտեղ էր իրենց սպասում ազնուական ու նուիրեալ Թագուհի Շահնազարը՝ հեղինակին առաջին կինը, որ իր ամբողջ կեանքի ընթացքում մնաց իր խորհրդատունն եւ ոգեշնչողը: Արմէն Չարեանը նշում է.- «Այս վէպը մայրս թարգմանել է իտալերէն, թարգմանութիւնը խմբագրել է իտալացի գրող, իսկ հայրս եւ ես Ֆիրենցիայում, դէմ-դիմաց նստած, վերանայել ենք իտալերէն թարգմանութիւնը: Ասեմ նաեւ թարգմանութեան օգնել է Թագուհու քոռջ աղջիկը՝ Քլարա Քարլինի, լեզուաբան եւ իտալերէնով գրած տպաւորիչ պատմուածքների գրքի հեղինակ:

1963-ին խորհրդային Յայաստանում գաղափարական ահաբեկչութեան շրջանին "Նաւը լեռան վրայ" վէպը ենթարկւում է ահաւոր այլակերպման: "Ես,- ասում է հայրս,- իմ գրիչը չեմ

տրամադրի ո՛չ մի պետութեան եւ ո՛չ մի կուսակցութեան: Ահա չորս տարի է, որ դիմում եմ ներկայացրել Հայաստանի Գրողների միութեան անդամ դառնալու նպատակով, բայց դեռ սպասում եմ որ ինձ ընդունեն": Այո՛, պայմաններից մէկը այն է որ լոյս տեսնէ "նոր խմբագրութեամբ" "Նաւը լեռան վրայ" երեւանեան հրատարակութիւնը: Դա պայման էր որպէսզի ընդունուի Գրողների միութիւն, որպէսզի կարողանայ մնալ Հայաստանում, ստանալով 130 ռուբլի ամսավճար՝ թոշակի ձեւով: Յիշում եմ նաեւ որ հօրս մօտ էին եկել մի քանի գրող, ուզում էին համոզել որ "վերանայի" իր "Անցորդը եւ ճամբան": Հայրս զայրացած՝ "դուք ստալինիստներ էք" ասելով նրանց դուրս հանեց տնից: "Արմէն, ուզում եմ թողնել այս երկիրը, գնալ արտասահման եւ "Անցորդ"-ի ոգով գրել մի ուրիշ գիրք":

Կոստան Չարեանը մահացել էր: Մի օր փողոցում կոնսերվատորիայի առջեւ հանդիպեցի "Նաւը լեռան վրայ" երեւանեան հրատարակչութեան գլխաւոր խմբագիր՝ Հր. Գրիգորեանին. նա կանգ առաւ, սեղմեց ձեռքս եւ ասաց.- "Ես սխալուեցի ձեր հօր վրայ ճշում բանեցնելով, որպէսզի նա վերանայէ ու ամբողջացնէ իր վէպը: Սխալուեցի, խնդրում եմ հաւատաք": Լռեց, լուրջ նայեց դէմքիս եւ՝ "...բժիշկը ասաց, որ ես դեռ վեց ամիս կեանք ունեմ, արիւնա...": Մտահոգ նայեց ինձ, բարեւեց ու հեռացաւ: Սերբերեակովը ասել էր "ձեր հայրը միամիտ մարդ էր", նա որոշ իմաստով ճշմարտացի էր:

"Նաւը լեռան վրայ" վէպի երեւանեան փոփոխուած հրատարակութիւնը ունեցաւ իր մարդկային զոհերը: Առաջինը եղաւ հեղինակը, նրան թունաւորեցին, իսկ երկրորդը՝ խմբագիրը՝ Հր. Գրիգորեանը, լեռնցեմիան սպանեց նրան: Միւսը, որ խմբագրել էր "Նաւ"-ի հայերէնը՝ վեհափառի մօտ աշխատող Թոփուզեանը, ապրում է հանգիստ ու պարտականութիւնը կատարած մարդու նման անկարեկից է:

1969-ին Նոյն կուսակցական վերադաս մարմինը որը ղեկավարում էր "Հայաստան" հրատարակչութիւնը, առանձին պետութիւն կազմած լիակատար վստահութեամբ այս անգամ յանձին նախագահ Խ. Բարսեղեանի, դատաքննութեան է ենթարկում Պարոյր Սեւակի "Եղիցի լոյս"-ը: Հայ ժողովրդին ուղղուած ազատութեան ու իր ազգային ճակատագրին տէր կանգնելու Պարոյր Սեւակի այս կոչը՝ (մէջբերում՝ Վ. Մկրտչեանի՝ Ո՞վ "կանգնեցրեց" "Եղիցի լոյս"-ը, Հայաստանի Հանրապետութիւն 21/09/93 յօդուածից) Խ. Բարսեղեանը ինքնավստահ ցինիկութեամբ խոստովանում է, թէ շուրջ երկու տարուայ ընթացքում ինչպէս է բզկտուել "Եղիցի լոյս"-ը, ի՞նչ ակերածութիւններ են կատարուել գրքում իբրեւ թէ այն "անխոցելի" դարձնելու բարի ցանկութեամբ: "Հանուել են առանձին բանաստեղծութիւններ,- գրում է Խ. Բարսեղեանը, կրճատուել են շատ տողեր, կատարուել օգտակար շտկումներ"»...:

Նոյն թուականին Կոստան Չարեանի թաղումից երկու օր առաջ Ա. Չարեանը գնում է Գրողների միութիւն ու մտնում նախագահի սենեակը: Նա այդ պահը պատմում է. «Թոփչեանը ոտքի կանգնեց, ցաւակցութեան խօսք ասեց, նստեց ու շտապեց ասելու, որ Կոստան Չարեանի ստեղծագործութիւնների հիւնդ հատորանին չի հրատարակուելու, որովհետեւ հանուել է ցուցակից: "Թուղթի պակաս կայ,- ասաց նախագահը,- պէտք է խնայել, այդ պատճառով հարկ եղաւ հրատարակուելիք գրքերի ցուցակը կրճատել, հանուեցին նաեւ ձեր հօր գործերի հիւնդ հատորները"»:

1970-ին, այս անգամ Պետհրատի շէնքում, այս անգամ Ստեփան Ալաջաջեանի մօտ, որ Արմէն Չարեանին տալիս է հետեւեալ խորհուրդը.- «"Արմէն, գոնէ առայժմ ձեր հօր գործերը չեն հրատարակուելու, ուղարկեցէ՛ք արտասահման, այնտեղ կը տպեն": Յետոյ դարակից հանեց երկու

մեքենագիր հատոր, դանդաղ թերթեց "Սպանիա"-ն, Էջեր, Էջեր՝ վրան գրուած՝ հանել, հանել, ապա սրբագրութիւններ, ջնջուած պարբերութիւններ: Նայեց ինձ. այո՛,– պատասխանեցի,– չեմ թողնի, որ այս գրքերը ունենան "Նաւը լեռան վրայ"-ի ճակատագիրը»:

Անցնում են տասնըհինգ տարիներ: 1985-ին այս անգամ «Սովետական արուեստ»-ի գլխաւոր խմբագիրը՝ Ս. Բայանդուրը ցանկութիւն է յայտնում հրատարակել Կոստան Զարեանի անտիպ Էջերից: Արմէն Զարեանը նրան յանձնում է Արուեստի պատմութիւնից «Գոթական արուեստը» եւ «Ջիոտտո» գլուխները: Մեջբերեմ խմբագրի պատասխանը հօրս. «Խմբագիրը այսօր ինձ կանչեց, ետ տուաւ մեքենագիր Էջերը ասելով.- "Եթէ տպելիք, պետք է շատ խմբագրելիք, իսկ դուք, ես գիտեմ որ դեմ էք որ ձեր հօր գործերը խմբագրուեն,– եւ աւելացրեց.– քաշած նեղութեան համար, եկէք ամսուայ վերջը եւ կը ստանաք մի փոքր հոնարար (աշխատավարձ)»:

«Ընդհանրապէս մեր ժողովուրդի որբերգութենէն ամենամեծն այն է,– գրում է Վարուժան Վարդանեանը իր «Միևսսի վերադարձը» գրքում,– որ գրեթէ ո՛չ մէկ մտաւորական կրցած է անկաշկանդ եւ հանգիստ դրսեւորել իր կարողութիւնները: Թերեւս այդ պատճառով ալ մտածողութիւնը չի կրնար շարունակաբար զարգանալ, այսինքն չկայ սերունդներու բնական եւ կատարեալ շարունակութիւն»: Այս ճշմարտութիւնը ընդունելով հանդերձ Լեւոն Անանեանը որ 25 տարի եղաւ «Գարուն» ամսագրի խմբագիր եւ հետագայում Հայաստանի Գրողների միութեան նախագահ, Արմէն Զարեանին առաջարկում է յօդուած գրել հետեւեալ նիւթի շուրջ՝ «Կոստան Զարեանը իր Հայրենիքում տեղ չունի»: «Վերնագիրը ճիշդ է», ասում է Արմէն Զարեանը, բայց որպէս որդի մերժում է՝ ասպարեզը թողնելով գրողներին, ընթերցողներին: Ուստի տեղին է նաեւ հետեւեալ մեջբերումը Արմէն Զարեանի օրագրից.-

«Սովետական կոչուած Հայաստանը մի երկիր է, ուր սպանել են բանաստեղծներ՝ Եղիշէ Զարեան, Պարոյր Սեւակ, գրողներ՝ Բակունց, Թորթովեց, Նկարիչ՝ Միևսս Աւետիսեան, եւ 1969 Նոյեմբերին Կոստան Զարեանին: Ո՞վ է գրելու սպանուած բանաստեղծի ողբերգութիւնը, ո՞վ պիտի շարունակէ Փօլ Վերլենի "Անիծեալ բանաստեղծներ" (1884) պոէմը, որոնց շարքում են Ռեմբօ, Մալլարմէ, Կորբիեր, Վիլիէ դը Լ'իլ-Ադամ, Նոյնինքը՝ Վերլենը, ու ամբողջացնել շարքը աւելացնելով՝ հայ բանաստեղծների, արձակագիրների եւ նկարիչների անունները:

Տիեզերական ընդարձակութեամբ մտայղացուած ողբերգական պոէմ, ասելու համար ցաւը այն մարդկանց, որոնց ստեղծած երգը, ֆրանսերէն եւ հայերէն, կազմում են այդ երկրների մարդկանց ոգեկան գոյացութեան ներեութիւնը, քանի դեռ միտքը, երգը լինելիութիւն է նախապէս: Երգը յաւերժութեան լուսաւոր ճանապարհ է»:

Դեկտեմբեր 11 թուականը 1969: «Տանում են հօրս դագաղը, մենք ընտանիքով յետեւից ենք գնում, քիչ հեռու՝ Էմիլը: Դագաղը տանում են երիտասարդները, նրանց գլխաւորում է Լեւոն Ներսեսեանը. դագաղը պահում են բարձր՝ ձեռքերի վրայ: Էմիլն՝ "հերիք է ձեռքերի վրայ պահեք, կը յոգնեք, Նորմալ պահեցեք", Լեւոնը՝ "եթէ այսպէս մարդուն մեր ձեռքերի վրայ բարձր չպահենք, էլ ում պահենք", սա եղաւ ազնիւ մարդու՝ Լեւոնի պատասխանը: Եւ երիտասարդները այդպէս ձեռքերի վրայ բարձր պահած՝ տարան դագաղը մինչեւ գերեզման»:

Մի օր Կոստան Զարեանի գերեզմանաքարը մաքրած ժամանակ Արմէն Զարեանին մօտեցաւ Նկարիչ Միևսսը.- «Ինչ լաւ է,– ասաց,– հօրդ գերեզմանաքարի վրայ քանդակել ես տուել խաչը»:

Ուզում եմ վերջացնել Լեւոն Հախվերդեանի հետեւեալ միտքով.- «Որքան էլ ազգակից, իմաստով շատ են տարբեր "երկիւղածութիւն" եւ "երկիւղ" բառերը: Երբ զրոյցի ես նստում Կոստան

Չարեանի հետ՝ դրանք իմաստով էլ մօտենում են, գրեթէ նոյնանում, որովհետեւ եթէ արտիստական այդ շքեղ կերպարանքը, այդ վեհատեսիլ, ծերունագարդ մարդն իր ամբարած իմացութեամբ ու մտքի անկախ թռիչքով յարուցում է պատկառանք ու երկիւղածութիւն, ապա մեզ համար սրբութիւն ու հեռաւոր առասպել դարձած մեծերի հետ ունեցած շփումների անճիգ մտաբերումներն այնքան շատ են ու ազդու, որ յարուցում են մի զգացում, որ հեռու չի երկիւղից»:

Ս.Չ.

* Կոստան Չարեանի թողնուածին:

ԱԿՆԹԱՐԹՆԵՐ

Այնքան բազմիմաստ է ՏՕՆ հասկացութիւնը....Տօնը տօն կը դառնայ, ըստ իս, երբ միասնական ապրումներով կը տոգորուինք, սիրով, բարութեամբ եւ համերաշխութեամբ կը լեցուինք մէկս միւսին հանդէպ՝ բարեկամ թէ հարազատ, ծանօթ թէ

անծանօթ....երբ պահ մը կանգ կ'առնենք մեր առօրեայ հեւք ու վազքէն, սովորական ընթացքէն եւ կը փորձենք վերիմաստաւորել մեր կեանքը, գայն վերանորոգել՝ իրենց հմայքն ու փայլը կորսնցուցած Մնայուն Արժէքներու խորհուրդով....նոր շունչ ու կեանք տալ այն Արժէքներուն, որոնք ներշնչման բուն աղբիւրն ու գերագոյն իմաստն են մեր երկրային գոյութեան.....: Տօնը մեզ կը մղէ, գերազանցօրէն, որ նորովի հարց տանք մենք մեզի, թէ ինչո՞ւ կ'ապրինք, ինչո՞ւ կանք այս աշխարհիս վրայ....Իւրաքանչիւրս ի՞նք պիտի պատասխանէ այս հարցումին անշուշտ՝ խղճի մտօք, առանց ինքնախաբեութեան, իր սրտի եւ հոգիի հայելիին դիմաց կեցած....եւ անգամ մը եւս յայտնաբերէ իր ԵՌԻԹԻԻՆԸ՝ մարդկային, ազգային եւ անձնական մակարդակներու վրայ....

.....

Արմատախիլ եղած բոյսը՝ եթէ այլ տեղ ցանես, տակաւ կը կորսնցնէ ան իր հարազատ բոյրն ու թոյրը, կ'այլափոխուի....Նոյնը չէ՞ պարագան իր բուն հարազատ բնօրրանէն, իր պապենական բազմահազարամեայ հողերէն արմատախիլ հայ մարդուն, որ կ'ապրի Սփիւռքի օտար ափերուն վրայ....Կրնա՞յ ան Էապէս ուրախանալ, զգալ լիարժէք մարդ....Կրնա՞յ ան գիտակցաբար թէ անգիտակցաբար չփնտռել իր արմատները, չտազնապիլ ինքնութեան տազնապով....Ո՞վ պիտի կարենայ լիովին ըմբռնել, զգալ՝ սփիւռքացած հայ մարդուն ինքնութեան տազնապը:

.....

Բանիմաց, զօրաւոր եւ տեսիլք ունեցող ղեկավարն է որ կրնայ շրջել երկրի մը, ժողովուրդի մը պատմութեան անիւը, տէր կանգնիլ ճակատագրին, եւ, նոյնիսկ ամենէն աննպաստ պայմաններու տակ, իր աննկուն կամքը պարտադրել դէպքերու ընթացքին, պատմութիւն կերտել....մինչ տկար եւ տեսիլք զուրկ ղեկավարը կ'երթայ դէպքերուն ետեւէն եւ կը համակերպի անոնց, առանց դոյզն ճիգի եւ նախաձեռնութեան....Պատմական այս պահին եւ ընդհանրապէս այ, մեզի գաղափարապաշտ ղեկավարութիւն է հարկաւոր, «օդի, քուրի, հացի նման»....

.....

Ամբողջ մարդկային պատմութեան փիլիսոփայութիւնը կարելի պիտի ըլլար սապէս սահմանել՝ Մարդկային անպարտելի ոգիին յաղթանակը ընդդէմ ժամանակին....Այո, անպարտելի է մարդկային ոգին, եթէ չէ եղծանուած ան հոգեկան հիւանդութեամբ, թէ այլապէս: Վկայ՝ մեր ժողովուրդի պատմութիւնը: Հազար ու մէկ տառապանքի, զրկանքի, ցաւ ու վիշտի

խորխորատներէն անցած, եւ ի հեճուկս անոնց, ան մաքառեր ու պայթարեր է անվիատ, վառ է պահեր իր ստեղծագործական ոգին, որով ան հրաշակերտներ է մեր մշակոյթի գանձերը՝ գիրգրականութիւն, երգ-երաժշտութիւն, նկարչութիւն, ճարտարապետութիւն, որոնք հայ հոգիի ամենէն հարազատ արտայայտութիւնն են, մեր հաւաքական ինքնութիւնը, մեր իւրայատուկ բոյրն ու թոյրը՝ աշխարհի մշակոյթներու անդաստանին մէջ....Ոգիով ենք յաղթահարեր ճակատագրի հարուածները, ոգիով ենք կերտեր մեր յաղթանակները, մեր սիրագործութիւնները՝ պատերազմի դաշտին վրայ, թէ ամենօրեայ տքնաջան աշխատանքի մէջ....Ոգին հայկական վառ կը մնայ տակաւին՝ հակառակ եւ ի հեճուկս ներկայ աշխարհի սադրանքներուն, որոնք բիւր ձեւեր հագած, կը սպառնան ջնջել ազգ ու մշակոյթաշխարհը դարձնել նոյնանման մի գանգուած, ռոպոթացած, հեշտօրէն կառավարելի....Ոգին չի յանձնուիր երբեք....Անկկա կը մնայ անպարտելի, տիեզերքի բարձրագոյն օրէնքով իսկ հաստատագրուած....

.....

Առանց ներքին ինքնամաքուման, առանց ներքին բարեփոխման, առանց ոգիի եւ գիտակցութեան նոր որակի ձեռքբերման, անկարելի է իրականացնել որեւէ հաւաքական յառաջխաղացք, փայփայել յոյսը նոր որակի պետականութեան ձեւաւորման...քանզի պետութիւնը մենք ենք, մեզմէ իւրաքանչիւրը՝ անհատաբար եւ միասնաբար...: Չկայ վերացական պետութիւն: Եթէ վճռակամ ենք ազգային մեր պետականութեան տալու նոր որակ, յայնժամ իւրաքանչիւրս պիտի սկսի իր սեփական անձէն....նոյնիսկ Սփիւռքի մէջ, մեր կաթիլ տքնանքը խառնելով հաւաքական ՄԵՆԶ-ի կերտումին....

.....

Առօրեայ կեանքի նանրութիւններէն, քաղաքա - տնտեսական խնդիրներէն վեր, կայ կեանքի հրաշք-խորհուրդը, ապրելու ոգեկան մթնոլորտը, որ առկայ է կեանքի ամենէն պարզ թուացող երեւոյթներուն մէջ՝ լուսաբացին, ծառ ու ծաղկին, թուփ ու տերեւին, կապոյտ թէ ամպամած երկնքին....եւ բոլոր-բոլոր տարրերուն մէջ բնութեան, որոնց հետ հաղորդուելով է որ մարդ էակը կը զգայ մէկ ու միասնական տիեզերքին հետ համակ....Կը ներզգայ գերագոյն իրականութիւնը, որուն առջեւ կը խոնարհի երկիւղածութեամբ եւ հրճուագին....Սա չէ՞ ըլլալու բուն էութիւնը:

.....

Շահի համար, կեանքեր կը խորտակեն....Շահի համար, երկիրներ կը կործանեն...Շահի համար, աղանդներ եւ սուտ կրօնքներ կը ներմուծեն...Շահի համար, մարդուն ազատութիւնը կը չարաշահեն...Շահի համար, մարդկային եւ ազգային տարրական իրաւունքներ ոտքի կոխան կ'ընեն...Շահի համար, պատմութիւն կը կեղծեն, կը բռնաբարեն ամէն արժէք, բարոյական, դարերով նուիրագործուած ավանդութիւններ, մարդն ու անոր հայրենիքը վերածելով շահոյթ ու գերշահոյթ ապահովելու գործիքի....

.....

Մարդուն ներքին կեանքը տեսակ մը ճամբորդութիւն է՝ կեանքի սովորական ընթացքէն, մերթ դէպի խորխորատները տառապանքի ու տխրութեան, մերթ ալ՝ դէպի լուսաշող բարձունքները բերկրանքի եւ երանութեան...մշտական յուզա-իմացական վերիվայրումներու ալեկոծութիւն...ինչ որ ներքին բովանդակութիւն կու տայ մեր կեանքին...

.....

Մտքի թռիչքը կաղապարներէ դուրս կարենալ մտածել է...Մտքի թռիչքը ընդունուած եւ կեղծ բարոյական չափանիշներէ ազատագրուիլ է...Մտքի թռիչքը անյայտին եւ անհունին մէջ յանդգնիլ է, շատ անգամ առանձին եւ միակ մնալու հեռանկարը աչքին առած անվախօրէն ու համարձակ...Մտքի թռիչքը մարդ էակին գերագոյն փառքն է:

.....

Ներքին ապականութիւնն է որ կը կործանէ երկիրը, պետութիւնը...Ներքին բարոյական-գաղափարական ապականութիւնը...: Որեւէ արտաքին վտանգ կարելի պիտի ըլլար դիմակայել, եթէ կայ ներքին ամրութիւն, որ կը խարսխուի հոգեւոր-բարոյական-գաղափարական արժեհամակարգի վրայ: Մենք մեզի հանդէպ պիտի ըլլանք խստապահանջ...: Այդ ուղղութեամբ ալ, իշխանութեան բոլոր մակարդակներու վրայ՝ ինքնաքննադատութիւնը, ժողովուրդին հաշուետու ըլլալը էական նախապայման են ապականութեան կամ ներքին փտածութեան առաջը առնելու համար....

.....

Հայրենասիրութեան մասին տարբեր քննարկումները կ'առաջնորդեն, ըստ իս, այն փաստին, որ միշտ ալ պիտի ըլլան ճշմարիտ հայրենասէրներ, որոնք նուիրուած ըլլան ժողովուրդին ու հայրենիքին, եւ ոչ-հայրենասէրներ որոնք կեղեքեն ու շահագործեն սեփական ժողովուրդը... հասարակական համակարգը կրնայ շատ բան փոխել մարդուն մէջ...մանաւանդ ազգային ճիշդ դաստիարակութիւնը...: Ես կը խորհիմ որ հայրենասիրութիւնը էապէս հոգեկան որակ է...իսկ հարց է, թէ ճիշդ հասարակարգը կրնա՞յ ամբողջովին բարեփոխել մարդ էակը եւ զայն դարձնել առաքինի...կարելի՞ է չարին արմատը արմատապէս վերացնել մարդ էակէն...թէ՞ պիտի միշտ ալ ըլլան «բեզազ Արտեմներ», այս անգամ գուցէ գառան մորթով եւ տարբեր ձեւերով շահագործուող «Գիգոլ»ներ, որոնք պիտի զոհաբերուին յանուն կարգ մը անձանց շահամոլութեան եւ....

.....

Մարդուն տարած աշխատանքը, ի գործ դրած ջանքն ու ճիգը անպայմանօրէն կը վարձատրուին՝ ոչ անպայման նիւթականով, այլ մանաւանդ հոգեկան գոհունակութեամբ, կուտակուած փորձառութեամբ, հոգեմտաւոր աճումով..ձեռքբերուած բերքով..: Ոչ մէկ աշխատանք պարապի կ'երթայ...: Աւելի լաւ է աշխատիլ նոյնիսկ անվճար, քան պարապի տալ ժամանակը, ինչ որ ներքին դժգոհութեան տեղի կու տայ՝ գիտակից թէ անգիտակից...: Հոգեբանական լուրջ տագնապներ կրնան յառաջանալ անաշխատունակ կամ անգործունակ վիճակներէն...

.....

ՀԱՅ ըլլալն ու հայ մնալը դիւրին գործ չեն, այլ՝ հոսանքն ի վեր թիավարում, մանաւանդ Սփիւռքի օտար, ամայի ճամբէքի վրայ...Շատեր ամենէն փոքր դժուարութեան առջեւ կ'ընկրկին եւ հազար ու մէկ պատրուակով կ'ուզեն արդարացնել իրենց օտարամոլութիւնը...Բայց անոնք միայն իրենք զիրենք է որ կը խաբեն...Մարդիկ ճանչցած են, որ ի՛նչ-ի՛նչ զոհողութիւններով հայ են մնացած...հայ դպրոց պահած, հայ սերունդ պատրաստած...: Տխուր է անչափ ներկայիս ահաւոր զառիթափը ազգային ոգիի, հայոց լեզուի, հայ մշակոյթի..., երբ հայ դպրոցէն ներս իսկ,

հայոց լեզուն կը նահանջէ ...վիթխարի քայլերով: Հիմի՞ Էլ լռենք, եղբայրք..., երբ շատ լաւ գիտենք որ հաւատքը հայկականութեան հանդէպ կրնայ լեռներ շարժել....Ունի՞նք այդ հաւատքը...

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ՔԱՌԵԱԿՆԵՐ

ՔԱՌԵԱԿՆԵՐ

Սիրտը սրտին թէ որ զգայ,
Չի մսիր ան ցրտահալած,
Ջերմութիւն մը զայն պարուրէ,
Սիրոյ լոյսով զայն ողողէ..

.....

Մի՛ փնտռեր երբեք ծափը ամբոխին,
Այսօ՛ր կը ծափեն, վա՛ղը կ'ուրանան,
Հաւատարիմ մնա՛ լոկ հոգւոյդ ձայնին,
Անոր հետ միշտ հաշտ ու խաղաղ մնա՛...

.....

Ամբոխը պաշտեց, ինկարկեց Անոր,
Բիւր փառք ու պատիւ ընծայեց սիրով,
Բայց նոյն ամբոխը քանի մը օր ետք
Խաչ հանեց զԱնի տենդով խելայեղ..

.....

Սերը խորհո՛ւրդ է անվերծանելի,

Ձայն պիտ' խորզգաս համակ Էութեամբ,
Թէ բառ ու տողի վերածես զանի,
Խորհրդագրկես գաղտնիքն դիւթական...

.....

Մի՛ մանրացրնէր կարօտը սրտիդ
Բարձրաձայնելով տեղի-անտեղի,
Թող ան խորապրի սրտիդ վիհին մէջ,
Լոկ դո՛ւն խորզգաս բոցը հրակէզ...

.....

Թէ հուր կայ աչքիդ, ինչպէ՞ս ես տեսնեմ,
Թէ դող կայ սիրտիդ, ես ինչպէ՞ս զգամ,
Ձայնիդ ելեւեջն ես ինչպէ՞ս լսեմ,
Վիրթո՛ւալ շփում Է արիեստական..

.....

Նեղմիտ մարդէն հեռու մնա՛
Բառ մը կ'որսայ, կը նեղանայ,
Չազար բարիք շուտով մոռնայ,
Յաճախ նոյնիսկ՝ թշնամանայ...

.....

Չայը իր եղբօր զօրավիզ չեղաւ,
Մէկ միասնական բռունցք չդարձանք,
Չայը՝ հանճարեղ, ուրիշին համար,
Լիարժէ՛ք ազգ մը մենք չեղանք բնաւ...

.....

Ո՛ւշ Է, ո՛ւշ Է, ուշացած Է,
Անոր համար թանկագին Է,
Վերջալո՛յսի բռնկում Է,

Շուտով արդէն մութ գիշեր է...

.....

Ո՞վ կրցաւ կարդալ հոգիս մենաւոր,
Յոգիս սիրագեղ, բայց ցրտահարեալ,
Յոգիս մթամած այլեւ լուսաւոր՝
Տողերուս ետին, տողերուս մէջ վառ...

.....

Ե՞րբ է որ մարդը սիրտին ունկնդիր՝
Մտածէ, գրէ եւ գործէ յաճախ,
Միտքն իր հաշիւով կը միջամտէ միշտ,
Բռնակալի պէս կ'արգելակէ զայն...

.....

.Հազար անտեսէ դուն փայլը աստղին,
Ան պիտ' շողշողայ ու պիտ' կայծկլտի,
Դո՛ւն ես որ պիտի գրկուիս փայլէն,
Որ գուցէ ցուար քու հոգիիդ մէջ...

.....

Թէ Յիսուս գար յանկարծօրէն
Եւ յայտնուէր դարձեալ մեր մէջ,
Մարդը՝ մեղաց մէջ կորսուած,
Պիտ' չի ճանչնար զԱյն անկասկած...

.....

Սի՛րտդ, հոգի՛դ թէ չմաքրես,
Տեխ ու ժանգէն հոն կուտակուած,
Պիտ' կարենա՞ս խորհուրդն զգալ
Կենսանորոգ տենդին վսեմ...

.....

Կեանքդ ալ տաս, քիչ է կ'ըսեն,

Շուտ կը մոռնան, քեզ կ'անտեսեն,

Բարին, սակայն, կ'ապրի քեզ հետ,

Համակ կեանքդ լուսաւորէ...

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ